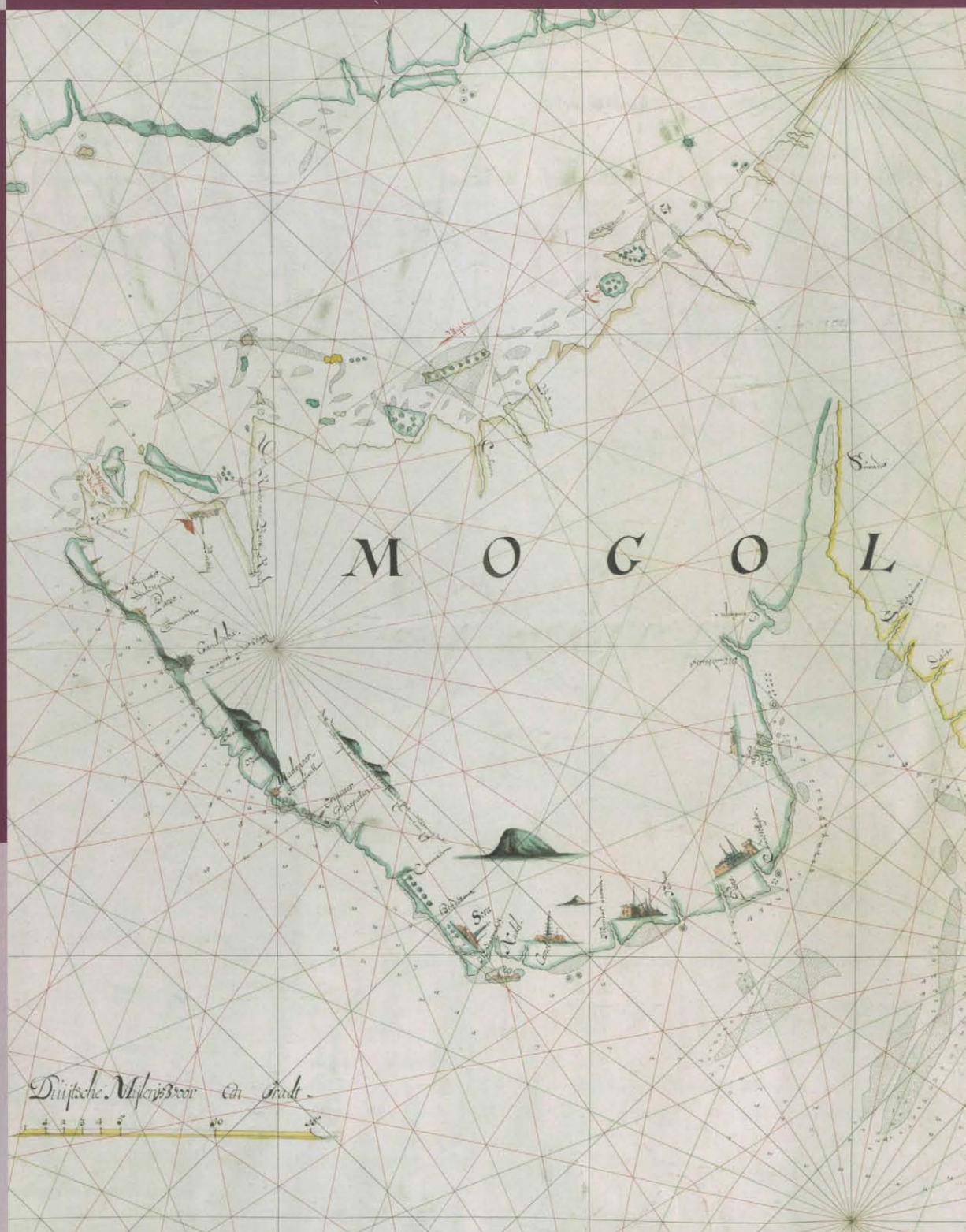

Caert Thresoor

Feestnummer ter
gelegenheid van de 65ste
verjaardag en emeritaat
van Prof. Dr. F.J. Ormeling

Een biografie van
Prof. Dr. F.J. Ormeling

Ormeling in Toponiemen

Brieven uit Indië van
John Meijerink

Geografische namen in
de Atlas Isaak de Graaf

2007 - 4

Tijdschrift voor de Geschiedenis van de Cartografie

Inhoud

Redactioneel

- 89 **Feestnummer ter gelegenheid ter gelegenheid van de 65ste verjaardag en emeritaat van Prof. Dr. F.J. Ormeling**

Elger Heere en Martijn Storms

- 90 **Kartograaf met een hoofdletter K.
Een biografie van Prof. Dr. Ferjan Ormeling**

Peter van der Krogt

- 97 **Ormeling in Toponiemen**

Ferjan Ormeling

- 99 **Brieven uit Indië van John Meijerink**

Ferjan Ormeling

- 103 **Geografische namen in de Atlas Isaak de Graaf**

- 109 **Bespreking**

- 110 **@ la Carte**

- 111 **Varia Cartographica**

- 114 **Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven**

- 115 **Inhoud 26ste jaargang 2007**

Afbeelding omslag:

Noordwestkust van India. Detail anonieme VOC-kaart op perkament ca. 1670. Corpus Christi collectie, Maritiem Museum Rotterdam, invnr. K4073.

Een uitgave van de Barent Langenesstichting

Redactie

Dr. Patricia Alkhoven, dr. Henk Deys, Capt. Hans Kok, drs. Sjoerd de Meer, Ron Guleij, drs. Elger Heere, ing. Henk Schipper, drs. Martijn Storms.

Correctie summaries: Francis Herbert (Londen).

Internet

<http://www.maphist.nl/ct> (inhoud en samenvattingen vanaf 1982, aanwijzingen voor auteurs).

Secretariaat

H. Schipper, Faculteit Geowetenschappen, Postbus 80.115, 3508 TC Utrecht; e-mail: redactie-ct@maphist.nl

Barent Langenesstichting

Secr.: J.D.A. Kok, Poelwaai 15, 2162 HA Lisse
ABN Amro te Lisse - rek.nr.: 53.33.43.798

Abonnementen en administratie:

Abonnementen (alleen per hele jaargang van vier nummers) € 25,00; België € 28,00; buitenland € 36,00. Losse nummers € 8,00.

Betaling EU-landen middels bankoverschrijving.

Overige landen d.m.v. Visa of Mastercard.

Opgave van abonnementen, adreswijzigingen en bestellingen van losse nummers aan: *Caert-Thresoor*, Postbus 68, 2400 AB Alphen aan den Rijn, telefoon 0172-444667, fax 0172-440209, e-mail: info@drukkerij-vis.nl
Postbank 5253901, IBAN: NL02PSTB 0005253901, SWIFT/BIC: PSTBNL21

ISSN 0167-4994

Copyright

Het overnemen of vermenigvuldigen van artikelen is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Advertentietarieven

Op aanvraag.

De uitgave van dit nummer is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden.

De redactie dankt
de onderstaande

Vrienden
van

M. Ostermann, Monnickendam

G. van Loon, Antwerpen

H. Kok, Lisse

A. de Zeeuw, Zutphen

D. de Pagter, Telluride, USA

P. van der Krogt, Delft

Bubb Kuyper Auctions, Haarlem
www.bubbkuyper.com

Boekhandel de Bengel, Dordrecht
www.debengel.net

Leen Helmink, Amersfoort
www.helmink.com

Caert-Thresoor

Restauratie-Atelier Helmond bv

**Restauratie en conservering van papier,
leer en perkament**

- Boeken, in leer en perkament
- Charters en zegels
- Prenten en tekeningen
- Kaarten en affiches
- Massaconservering
- Inbinden van rapporten en tijdschriften

Ondersteuning bij calamiteiten

- Brand- en waterschade
- Schimmelbestrijding
- Uw rechtstreekse partner voor gammastraling

24 uur bereikbaar op: +31 (0)6 - 53 65 00 07

Tijdens kantooruren: +31 (0)492 - 55 39 90

**Uw waardevolle documenten gaan
bij ons door vakkundige handen.**

Panovenweg 40, 5708 HR Helmond (NL)

Tel. : +31 (0)492 - 55 39 90

Fax : +31 (0)492 - 55 24 42

E-mail: info@restauratie-atelierhelmond.nl
internet: www.restauratie-atelierhelmond.nl

Op 20 november 2007 is Ferjan Ormeling, hoogleraar kartografie aan de Universiteit Utrecht, 65 jaar geworden. Op zijn verjaardag is hem een boekje aangeboden waarin onder andere een biografie, een bibliografie en een selectie van veertien artikelen van Ferjan uit proceedings van conferenties in opgenomen zijn.

Feestnummer ter gelegenheid van de 65ste verjaardag en emeritaat van Prof. Dr. F.J. Ormeling

Aangezien Ferjan Ormeling met name de laatste jaren meerdere malen artikelen heeft geschreven voor *Caert-Thresoor* en hij heeft toegezegd vanaf volgend jaar redacteur van dit tijdschrift te worden, meenden wij dat wij hem moesten eren met een speciaal nummer ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag en emeritaat.

Dit nummer van *Caert-Thresoor* opent met een ingekorte en bewerkte versie van de biografie van Ferjan Ormeling uit het boekje dat hij op zijn 65ste verjaardag ontving. Deze bewerkte biografie heeft de titel 'Kartograaf met een hoofdletter K' meegekregen, verwijzend naar de moeizame strijd die Ormeling voert tegen de Nederlandse Taalunie om het woord 'kartografie' met een K te schrijven. Als voorwaarde om redacteur te worden stelde Ferjan dat *Caert-Thresoor* 'kartografie' weer met een K gaat schrijven, een voorwaarde waar de redactie graag aan tegemoet komt! Na de biografie volgt een bijdrage van Peter van der Krogt over de naam 'Ormeling' in geografische namen. Hierna volgt een bijdrage van Ferjan Ormeling namelijk een inleiding op de reeks brieven van topograaf Meijerink die

Marijke van Schendelen, voorzitter KNAG, overhandigde de Plancius medaille. Foto: Sam van Asselt.

in 1948 op Borneo actief was. Na dit artikel volgt een tweede bijdrage van Ferjan Ormeling over de geografische namen op de kaarten in de Atlas Isaak de Graaf, gebaseerd op het vele werk dat Ferjan heeft gestoken in de indexerings van toponiemen in deze atlas voor de publicatie *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie*. Dit artikel heeft Ferjan op ons verzoek geschreven, zonder dat hij wist aan zijn eigen special bij te dragen! Beide bijdragen van Ferjan in dit nummer van *Caert-Thresoor* geven een goed beeld van de onderwerpen waar hij zich binnen de historische kartografie mee bezighoudt: de geschiedenis van de kartering van Nederlands-Indië, atlanten en geografi-

sche naamgeving. Tenslotte is de @ la Carte deze keer gewijd aan de persoonlijke website van Ferjan Ormeling, een dankbare bron voor het schrijven van zijn biografie!

Op deze plek willen wij Ferjan Ormeling nogmaals van harte feliciteren met zijn 65ste verjaardag. We zijn erg verheugd dat hij vanaf 2008 lid van de redactie wil zijn en hopen dat hij nog vele jaren waardevolle bijdragen mag leveren aan de kartografie in het algemeen en de historische kartografie van Nederland in het bijzonder.

Namens de redactie
van *Caert-Thresoor*
Elger Heere en Martijn Storms

65
jaar

Ferdinand Jan Ormeling werd op 20 november 1942 in Utrecht geboren. Na zijn eerste jaren in Den Haag te hebben doorgebracht, verhuisde hij in 1948 naar Java, waar hij naar de lagere school ging. In 1948 zette F.J. Ormeling sr., Ferjans vader, het Geografisch Instituut in Batavia op en werd er directeur. Ferjans moeder, K.J. (Ina) ten Hoopen, was geograaf. Zij heeft geografie in Utrecht gestudeerd en was vervolgens assistent van Professor Van Vuuren.¹ Met zulke ouders moet de interesse voor geografie en kaarten al op jonge leeftijd gewekt zijn. Ferjan trouwde in 1968 met Hanneke, een secretaresse van de vakgroep antropologie in Groningen. Ferjan en Hanneke kregen twee kinderen: Ferjan (1971, waarschijnlijk de zevende generatie 'F.J. Ormeling' op rij) en Clara (1973).

Studietijd

Na zijn middelbare school, begon Ferjan Ormeling in 1961 met de studie geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Als bijvak studeerde hij Arabisch. Hij volgde colleges bij onder andere Prof. Keuning en Willem Frederik Hermans, die kartografie, klimatologie en bodemkunde gaf. Hermans werd als persoon bewonderd, aldus Ferjan in een artikel in het

Drs. E. Heere is junior-docent onderzoeker bij de kartografische sectie van de Faculteit Geowetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Hij voert een promotieonderzoek uit naar het gebruik van GIS bij historisch onderzoek, waarbij Ferjan Ormeling zijn promotor is. Elger Heere is redactielid van Caert-Thresoor.

Drs. M. Storms is conservator kaarten en atlassen van de Universiteitsbibliotheek Leiden en kartografisch redacteur bij uitgeverij Hes & De Graaf. Daarnaast is hij verbonden aan het onderzoeksprogramma URU-Explokart aan de Universiteit Utrecht. Martijn Storms is redactielid van Caert-Thresoor.

Elger Heere & Martijn Storms

Kartograaf met een hoofdletter K

Een biografie van Prof. Dr. Ferjan Ormeling

1. Ferjan (links) tijdens de lunch op een excursie van het Geografisch Instituut van de Universiteit Groningen.

Hermans-Magazine, vooral om de verhalen over hoe snel Hermans nu weer van Amsterdam naar Groningen was gereden in zijn sportauto.² Niemand nam het de man dan ook kwalijk als hij eens niet op

college kwam, omdat zijn auto over de kop was geslagen. Over zijn colleges was men minder te spreken: "Achteraf is mijn oordeel dat hij niet bijdroeg aan de vakken die hij gaf. Zijn colleges kartografie

Afb 2. Collega's bij Wolters, midden jaren '60. Ferjan staat vierde van links, op de achterste rij. Zijn vader zit vooraan, derde van rechts.

bestonden uit het oplepelen van een aantal projecties, in een periode waarin de basis werd gelegd van een geheel nieuwe benadering van dat vak". W.F. Hermans was berucht om zijn mondelinge tentamens. Naast het tentamen statistiek was het tentamen bodemkunde bij Hermans het enige dat Ferjan niet in één keer haalde.

Tijdens zijn studententijd werkte Ferjan bij Wolters, uitgeverij van onder meer de Bosatlas. Ferjans vader was er in die periode hoofdredacteur. Ferjan: "Mijn band met deze atlas was extra sterk omdat ik mijn vader er jarenlang aan heb zien werken en heb gemerkt dat hij de wereld naar zijn hand kon zetten: zo zorgde hij er bijvoorbeeld voor dat het kleine dorpje waar ons vakantiehuisje stond op de kaart van Zwitserland kwam te staan!".³ Ferjan werkte bij Wolters van 1961 tot 1968 en was zo direct betrokken bij het verschijnen van de 43ste editie van de Grote Bosatlas, die in 1964 verscheen.

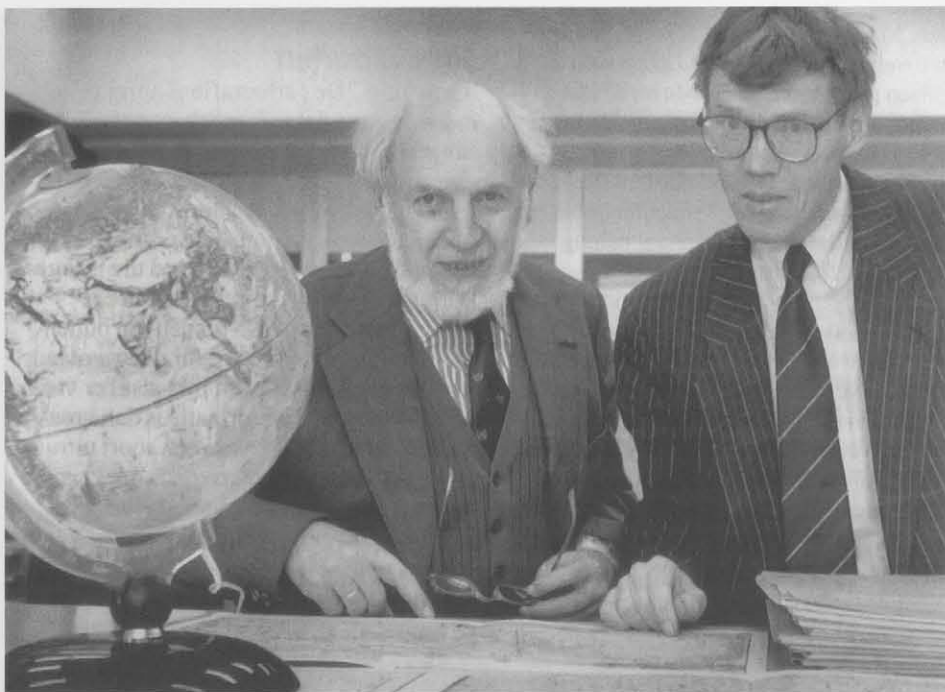
Ferjan wilde kartografie als bijvak studeren. Eén keer per week reisde hij op en neer van Groningen naar Utrecht om de colleges van Professor Cornelis Koeman te volgen. Deze inspirerende colleges en het contact met Koeman waren van grote invloed op Ferjans latere carrière.

Loopbaan

In 1969, direct na zijn afstuderen, haalde Professor Koeman Ferjan naar de Rijksuniversiteit Utrecht. Ferjans werk bestond uit het geven van colleges, het redigeren van atlassen die door studenten vervaardigd waren, het schrijven van collegebundels en artikelen en het voorbereiden van tentoonstellingen en kartografische conferenties.

Roelof Oddens, voormalig kaartbeheerder van de Universiteitsbibliotheek Utrecht, stelt dat de invloed van Ferjan Ormeling op de kaartencollectie niet te onderschatten is. Ferjan stimuleerde de aanschaf van bijzondere thematische kaarten, die hij ook gebruikte bij colleges en tentoonstellingen. Ook de schenkingen van Ferjan aan de kaartcollectie zijn van groot belang. Het hoogtepunt is de Ormeling Collectie, een collectie atlassen verzameld door Ferjan en zijn vader.

Het delen van dezelfde naam en hetzelfde beroep met zijn vader, heeft Ormeling jr. zowel voordeel als nadeel opgeleverd

3. Twee generaties Ferjan Ormeling: 'Ze dachten dat ik mijn vader was' (Bron: Tubantia).

in zijn carrière. Het voordeel, zeker in het begin van zijn carrière, was dat Ferjan door zijn vader geïntroduceerd werd bij belangrijke wetenschappers en instituties. Het nadeel is echter dat Ferjan altijd werd vergeleken met zijn vader. Soms leidde het feit dat ze allebei dezelfde naam hebben tot verwarring. Zo ging Ferjan jr. eens naar een conferentie in Duitsland. De Duitsers waren zeer verbaasd, en ook wat teleurgesteld, toen de jonge Ferjan arriveerde: "Ik kreeg nog wel de voor hem gereserveerde kamer, maar de auto met chauffeur hebben ze ijlings weggestuurd!".⁴ Wanneer men vader en zoon Ormeling vergelijkt, dat kan men zeggen dat Ormeling sr. de betere communicatieve en organisatorische vaardigheden had, terwijl Ormeling jr. zijn vader als wetenschapper heeft overtroffen. Beiden vulden elkaar goed aan. Tot de dood van Ormeling sr. in 2002 beoordeelden vader en zoon altijd elkaars publicaties. "Flip mist nog steeds de adviezen en commentaren van zijn vader", zegt Hanneke Ormeling.

Promotie

Voor zijn promotieonderzoek koos Ferjan als onderwerp het voorkomen van toponiemen in minderheidstalen op kaarten. Zijn promotoren waren Professor Koeman en Professor D.P. Blok, hoofd van

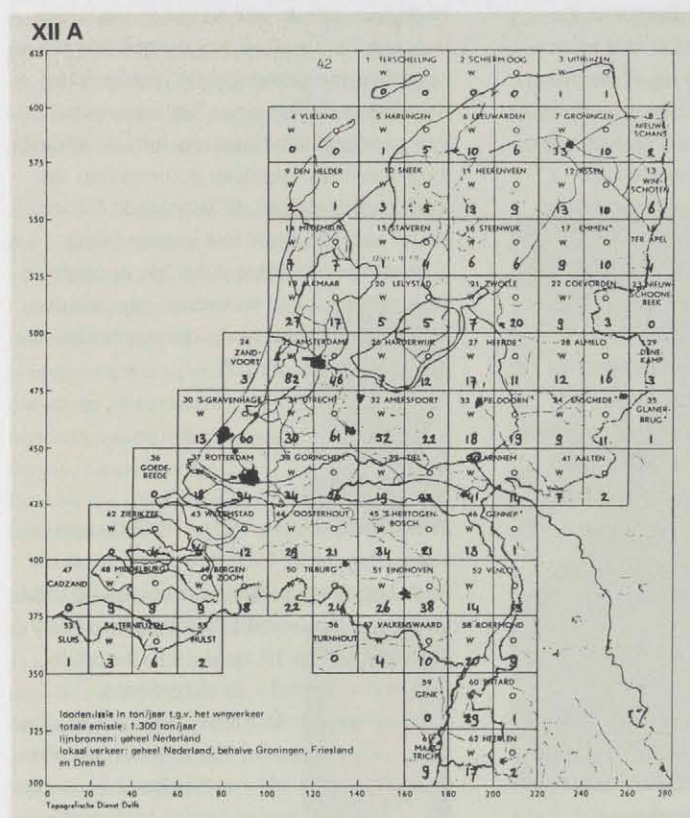
het Meertens Instituut. Ferjan moet al vroeg bekend zijn geweest met het onderwerp topografische namen. Zijn vader was lid van de United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN), een groep waar Ferjan zelf ook lid van zou worden en waarvan hij in 2007 tot vice-voorzitter is gekozen. Op 3 juni 1983 verdedigt Ferjan zijn proefschrift. Het doel van zijn onderzoek was aan de ene kant het onderzoeken van de houding van overheden ten opzichte van geografische namen van minderheidstalen door het analyseren van topografische kaarten. Aan de andere kant werd die houding getoetst aan de aanbevelingen van de Verenigde Naties en de vereiste voor het kaartgebruik. Ormeling concludeert dat "de acceptatie van een eenzijdige weergave van minderheidstoponiemen in de minderheidstaal de voorkeur geniet".⁵

Oratie

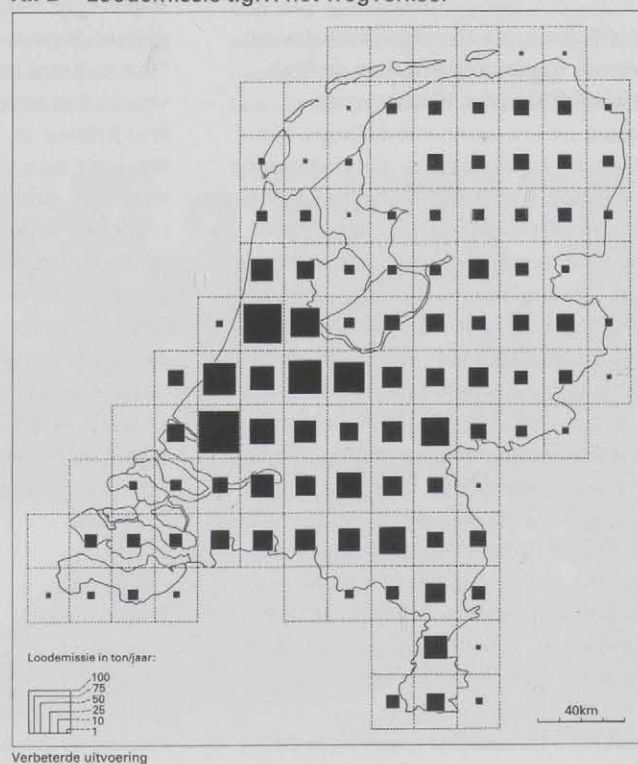
Professor Koeman verliet de Rijksuniversiteit Utrecht in 1981. Vanaf dat moment leidt Ferjan de kartografie sectie. In 1984 wordt hij benoemd tot hoogleraar in de kartografie. Op 18 april 1986 houdt hij zijn oratie, getiteld 'Beeldvorming'. Hierbij benadrukt hij het belang van een goede kaartredactie. Hij gebruikt de term 'beeldvorming' als een "leidraad voor een tocht door de hedendaagse kartografie, inclusief opleiding en kaartgebruik".⁶

4. Ferjan verdedigt zijn proefschrift in het Academiegebouw van de Universiteit Utrecht, 3 juni 1983.

XII B Loodemissie t.g.v. het wegverkeer

5. Besluitvormingskaart en de verbeterde versie ervan, gemaakt door Ferjan. Uit de bijlage van zijn oratie.

Met zijn kritiek op kaarten die in rapporten van de overheid werden gepubliceerd haalde hij de landelijke pers. Meer dan de helft van de 500 kaarten die hij had onderzocht voldeed niet aan de regels van de grafische grammatica. Om nog te zwijgen over de ruimtelijke rapporten waar helemaal geen kaarten bijgevoegd waren: "De beschrijving van het kaartmateriaal is een lithanie, een aaneenschakeling van kartografische vergissingen, onbegrip en onwetendheid".⁷, aldus Ormeling. *De Volkskrant* kopte: "Plattegronden voor Tweede Kamer vaak van slechte kwaliteit"⁸ en "*NRC Handelsblad*:" Kartograaf Ormeling vindt beeldvorming in publikaties erbarmelijk slecht: 'Doordachte kaarten nodig voor besluitvorming'".⁹ In het NRC-interview verklaart Ormeling de keuze van zijn onderwerp voor de oratie: "Ik probeer wat aan te schoppen tegen het gebrek aan belangstelling voor de kartografie. De Tweede Kamer is in dit verband bij uitstek de instantie waarvan het kaartmate-

Ormeling als wetenschapper

Ferjan is op een groot aantal gebieden van de kartografie actief. Atlaskartografie is een belangrijk onderwerp. Natuurlijk is de belangstelling van Ferjan voor atlassen aangewakkerd door zijn vader, de redacteur van de *Grote Bosatlas*. In 2005 publiceerde Ferjan de *Biografie van de Bosatlas*. Een uniek boek, omdat het een biografie is van slechts één schoolatlas, welke is uitgegeven van 1877 tot nu. Verder is Ferjan actief betrokken geweest bij de tweede editie van de *Atlas van Nederland*. De belangrijkste verandering van de tweede editie ten opzichte van de eerste, was dat de atlas een verhaalstructuur kreeg. De atlas vertelt het verhaal van Nederland en haar bewoners. Hierin

visualisatie, kartografische infrastructuur, kaarten en media en historische kartografie. Vooral vanaf de jaren '90 werd Ferjan actief op dit laatste terrein. Zijn belangrijkste publicaties op historisch-kartografisch gebied zijn de *Grote atlas van Nederlands Oost-Indië* (2003) en de *Grote atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, deel 1, Atlas Isaak de Graaf* (2006). De atlas van Nederlands Oost-Indië werd door Ferjan en Marijke van Schendelen (voorzitter van het KNAG) op Paleis Soestdijk uitgereikt aan Prins Bernhard. Ferjan vertelde met enig plezier dat hen op de vroege morgen een glas 'vino' werd aangeboden door de prins. Binnen de historische kartografie is Ferjan gespecialiseerd in de koloniale kartografie van Nederland, de geschiedenis

6. Professor Koeman feliciteert Ferjan en zijn vrouw Hanneke met de benoeming van Ferjan tot hoogleraar.

riaal onder de loep moet worden genomen". In de bijlage bij zijn oratie laat Ormeling een aantal slechte besluitvormingskaarten zien, waarna hij zelfgemaakte voorbeelden toont van hoe het wel zou moeten. Zowel in zijn oratie als in de krantenartikelen steekt Ferjan zijn irritatie over de slechte kaarten niet onder stoelen of banken. In het laatste deel van zijn oratie gaat Ferjan in op zijn visie voor het kartografisch onderwijs aan de Universiteit Utrecht, waarbij hij nadrukkelijk aandacht besteedt aan de nieuwe digitale representatietechnieken, zoals Cd-roms. Hij zal zich toen echter nauwelijks bewust zijn geweest van de revolutie die de digitale technieken teweeg zouden brengen.

7. Ferjan Ormeling (links) and Marijke van Schendelen (voorzitter van het KNAG) overhandigen de 'Grote Atlas van Nederlands Oost-Indië' aan Prins Bernhard op Paleis Soestdijk, 2003.

herkent men de opvattingen van Ferjan over atlasstructuren. Op dit moment is hij weer betrokken bij de te verschijnen derde editie van deze nationale atlas. Verder schreef hij talloze recensies van verschenen atlassen. Een ander belangrijk onderzoeksterrein van Ferjan is toponymie, geografische namen. Zoals vermeld schreef Ferjan zijn proefschrift hierover en was hij lid van de UNGEGN. Ook op het gebied van kartografische educatie is Ferjan actief. Met Menno-Jan Kraak schreef hij het boek *Kartografie, Visualisatie van ruimtelijke gegevens*, dat in het Engels, Russisch, Pools en Indonesisch werd vertaald. Andere onderzoeksterreinen waarop Ferjan actief is zijn gegevenskwaliteit, kartografische

van de atlaskartografie, historische toponymie en de geschiedenis van de thematische kartografie. Duidelijk hierbij is dat Ferjan zijn specialisaties van een historische component voorziet.

Ferjan als docent

Ferjan heeft lesgegeven in atlaskartografie, milieukartering, kartografische theorievorming, historische kartografie, kaartredactie en kaartproductie. De meeste geografiestudenten zullen Ferjan kennen van zijn colleges grafische grammatica, meestal in het eerste jaar van de opleiding. Degene die vervolgens kartografie als specialisatie kozen, kregen de 'echte'

8. Ferjan (links) tijdens een veldwerk in Zuid-Frankrijk met de Utrechtse studenten Wim van der Craats, Johan Smeulders, Peter van der Krogt en Theo Bruinhof in 1979.

docent Ormeling te zien: een bevlogen docent die een duidelijk verhaal combineerde met een grote dosis kennis en droge humor. Als docent presteerde Ferjan het beste wanneer hij voor een kleine groep, geïnteresseerden stond. Veel kartografiestudenten zullen met plezier terugdenken aan het veldwerk bij Bonnieux, in de Provence, dat ze deden samen met de studenten van het ITC. Dat Ferjan als docent zeer gewaardeerd werd door de studenten blijkt ook wel uit de massale opkomst bij de reünie van oudstudenten in 1992, toen Ferjan 50 jaar werd. Naast colleges aan de Universiteit Utrecht, heeft Ferjan lesgegeven bij de

masteropleiding Geo-Informatie Management (GIMA). Ferjan is medeoprichter van dit programma dat een samenwerking is tussen de Universiteit Utrecht, het ITC in Enschede, de Technische Universiteit Delft en de Universiteit Wageningen.

Ferjan als promotor

Ormeling heeft de afgelopen jaren negen 'Utrechtse' promoties begeleidt. De eerste die zijn doctorstitel haalde bij Ferjan was Wang Ze-shen in 1992. De onderwerpen van de promoties waarbij Ferjan als

- 11-09-1992 Wang Ze-shen: An Expert System for Cartographic Symbol Design
- 23-02-1996 Jiang Bin: Fuzzy Overlay Analysis and Visualization in Geographic Information Systems
- 22-05-1996 Rob Hootsmans: Fuzzy Sets and Series Analysis for Visual Decision Support in Spatial Data Exploration
- 31-03-2000 Frans van der Wel - Assessment and Visualization of Uncertainty in Remote Sensing Land Cover Classification
- 22-05-2002 Patrick J. Ogao: Exploratory Visualization of Temporal Geospatial Data Using Animation
- 05-11-2004 Corné van Elzakker: The Use of Maps in the Exploration of Geographic Data
- 19-01-2005 Connie Blok: Dynamic Visualization Variables in Animation to Support Monitoring of Spatial Phenomena
- 21-11-2006 Piet Broeders: Gijsbert Franco Baron von Derfelden van Hinderstein, 1783-1857.
- 26-06-2007 Trias Aditya: The National Atlas as a Metaphor for Improved Use of a National Geospatial Data Infrastructure

promotor optrad kenmerken zich door een grote variatie: van expert systemen, gegevenskwaliteit, animaties en kaartge-

9. Reünie van oud kartografiestudenten in 1992

10. Ferjans eerste optreden als promotor: Wang Ze-shen, verdedigt zijn proefschrift, 11 september 1992.

bruik tot historische kartografie. Ferjan is een begeleider die zich niet al te veel met zijn studenten bemoeit. Als promovendus krijg je veel vrijheid het onderzoek naar eigen inzicht in te delen. Ferjan houdt echter wel degelijk zijn promovendi in het oog, maar dat doet hij op een onopvallende manier. Als ervaren begeleider kent hij de valkuilen van een promotieonderzoek en is hij in staat problemen te signaleren, soms nog eerder dan de student zelf, en op te lossen. Het kader op bladzijde 94 geeft een overzicht van de promotie waarbij Ferjan als promotor optrad.¹⁰ Op dit moment begeleidt hij de promoties van Elger Heere en Sophie Visser.

Nederlandse Vereniging voor Kartografie

Ferjan werd in 1961 lid van de Kartografische Sectie van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap (KNAG). Na zijn afstuderen werd hij actief voor deze sectie. In 1970 organiseerde hij zijn eerste conferentie, over kartografische communicatie, gevolgd door een conferentie over driedimensionale kartografie dat hij samen met Peter Geudeke organiseerde in 1973. In 1972 bereidde Ferjan de Nederlandse bijdrage voor aan de kartografische tentoonstelling voor de ICA conferentie, iets dat hij nog vele malen zou doen. In 1974 scheidde de Karto-

III. 12: De nieuw gekozen voorzitter (Bengt Rystedt, rechts) en secretaris-generaal (Ferjan Ormeling) van de ICA tijdens een receptie in Ottawa, 1999 (bron: KT, 26-2).

grafische Sectie zich af van het KNAG en wordt de Nederlandse Vereniging voor Kartografie (NVK) opgericht. Ferjan jr. was één van de weinigen die hiertegen protesteerde. Hij vond het zonde dat het contact met de aardrijkskundelaren verloren ging. Volgens de rest van de kartografen richtte het KNAG zich juist te veel op die aardrijkskundelaren en had het genootschap de kartografen weinig meer te bieden. Ook zou de ledenadministratie van het KNAG niet op orde zijn, waardoor de Kartografische Sectie 'enkele duizenden guldens'¹¹ aan contributie misliep. Vanaf het begin van de NVK zit Ferjan in het bestuur. In 1983 wordt hij vice-voorzitter en in de periode 1995-1997 is hij voorzitter. In 1997 verlaat Ferjan het bestuur. In 2003 gaat de NVK op in Geo-Informatie Nederland (GIN), een vereniging waarbij diverse organisaties op het terrein van geo-informatie zijn verenigd.

Behalve als bestuurder is Ferjan ook in de onderwijs-, tentoonstellings-, terminologie- en begeleidingscommissie voor diverse cursussen van het NVK actief geweest. De terminologiecommissie bracht in 1992 het *Kartografisch Woordenboek* uit, dat nu op internet is te raadplegen.¹² In 2001 werd Ferjan Ormeling erelid van de NVK. De in 1974 nieuw opgerichte vereniging had een nieuw tijdschrift nodig. In 1975 verscheen het eerste nummer van het *Kartografisch Tijdschrift*. Vanaf het begin heeft Ferjan in de redactie gezeten van dit tijdschrift, en was hij vanaf 1983

11. Redactie van het *Kartografisch Tijdschrift*, 1988 (bron: KT 14-2).

hoofdredacteur. Alleen de twee jaar dat Ferjan voorzitter was van de NVK, heeft hij niet in de redactie gezeten. Wanneer Ferjan in 1995 het bestuur van de NVK verlaat, keert hij terug naar de KT-redactie.

In 2003 gaat het *Kartografisch Tijdschrift* op in het blad *Geo-Info*. Dit was het gevolg van het opgaan van de NVK in GIN. De redactie van *Geo-Info* werd gevormd uit de redacties van de verschillende bladen waaruit *Geo-Info* is ontstaan. Ook nu zit Ferjan weer in de redactie. Ormelings initieerde de hooggewaardeerde *NVK Publicatiereeks*, waarin diverse soorten artikelen betreffende één onderwerp werden gepubliceerd. Vaak betrof het hier bijdragen aan studiedagen. De reeks werd in 2003 voortgezet als *Geo-Info Publicatiereeks*. Vanaf 2008 is Ferjan redacteur van *Caert-Thresoor*, dat op Ferjans uitdrukkelijke verzoek het woord 'kartografie' weer met een K gaat schrijven.

International Cartographic Association

De *International Cartographic Association* (ICA) promoot het vakgebied kartografie en de kartografen in internationale context.¹³ Ferjan Ormelings is voor het eerst actief voor de ICA in 1967, wanneer hij (als student) meehelpt met het organiseren van het ICA-congres in Amsterdam. Ferjans taak was de post voor de deelnemers in de goede postvakken te leggen. Ondertussen kon hij luisteren naar de lezingen die er werden gehouden. Ferjan heeft vanaf het congres in Amsterdam slechts drie ICA conferenties gemist. Voor de ICA is Ferjan actief geweest in verschillende commissies. Hij begon in 1976 als notulist in de gezamenlijke ICA-IGU (International Geographical Union) *Working Group on Environmental Atlases*.¹⁴ In 1980 werd Ferjan lid van de *Standing Commission on Education and Training* (CET), waar hij het lidmaatschap overnam van Professor Koeman. Een belangrijk aspect van Ferjans werk voor deze commissie zijn de pogingen om het werk van zijn commissie te integreren in andere commissies. Een goed voorbeeld hiervan is de organisatie van de *seminars on Teaching the History of Cartography*, waarvan de laatste plaatsvond tijdens de International Conference on the History of Cartography, gehouden in Bern in 2007. Ferjan is ook

lid geweest van de *Commission on National Atlases*. In 1999 werd Ferjan tijdens de elfde Algemene Vergadering van de ICA gekozen tot secretaris-generaal en penningmeester. Hij zou dit blijven tot 2007.

Toekomstplannen

Ferjan is nu officieel met pensioen, maar dat betekent geenszins een einde aan zijn activiteiten in de kartografie. "Ik heb nog zoveel te doen, zoveel projecten die doorgaan", zei hij recentelijk tegen een collega. Eén van deze projecten is het omvangrijke EuroGeoNames project, waarvoor een grote subsidie van de Europese Unie werd verkregen. Tevens is hij in 2007 gekozen tot vice-voorzitter van de UNGEGN. Hanneke Ormelings verzucht: "De plannen om terug te verhuizen naar Groningen, zoals Flip me beloofd heeft, heb ik voorlopig maar in de ijskast gezet".

Literatuur

- Elzakker, C.P.J.M. van (2000), Meeting the ICA's top executive. In: *ICA News* 34, June 2000, blz. 2-3
- NRC Handelsblad, 19 april 1986, "Kartograaf Ormelings vindt beeldvorming in publikaties erbarmelijk slecht: 'Doordachte kaarten nodig voor besluitvorming'".
- Ormelings, F.J. (1983), *Minority Toponyms on Maps: The Rendering of Linguistic Minority Toponyms on Topographic Maps of Western Europe*. Utrechtse Geografische Studies. Utrecht: [Rijksuniversiteit].
- Ormelings, F.J. (1986), *Beeldvorming: Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de kartografie*. Utrecht: Rijksuniversiteit.
- Ormelings, F.J. (2003), Van bewondering naar angst. In: *Hermans-Magazine*, 12, 2003: 52-53.
- Ormelings, F.J. (2005), *Biografie van de Bosatlas (1877-heden)*. Groningen: Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 2005.
- Pater, B.C. de (red.) (2004), *Minnaars der aarde, ver van huis en haard: over 125 jaar Geowetenschappen aan de Universiteit Utrecht*. Utrecht: Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht.
- Tubantia, 17 December 1988. "Vader en zoon F.J. Ormelings zijn beiden hoogleraar in de kartografie: 'Ze dachten dat ik mijn vader was'".
- De Volkskrant, 19 april 1986, "Plattegronden voor Tweede Kamer vaak van slechte kwaliteit".

Dit artikel is een verkorte en bewerkte versie van *Visualising an all-round cartographer; A biography of Prof. Dr. Ferjan Ormelings*, welke is verschenen in het boek *Ormelings Cartography; Presented to Ferjan Ormelings on the occasion of his 65th birthday and his retirement as Professor of Cartography* (nummer 365 in de reeks *Nederlands Geografische Studies*, een uitgave van het KNAG)

Met dank aan prof. dr. D.P. Blok, Marco van Egmond, Paula van Gestel, Helen Kerfoot, Peter van der Krogt, Roelof Oddens, Hanneke Ormelings, Ben de Pater, Eddie Poppe, Rien Rabbers, Günter Schilder, Margot Stoete, Justin Stook, Jan Werner en Laszlo Zentai.

Summary

Cartographer with a capital K. A biography of Prof. Dr. Ferjan Ormelings / Elger Heere & Martijn Storms

This biography appears on the occasion of Ferjan Ormelings's 65th birthday and his retirement as Professor of Cartography. Ferjan Ormelings studied geography in Groningen. Since 1969 he worked at the cartography department at Utrecht University, where he received his PhD in 1983 and was appointed professor in cartography in 1985. Ormelings is active in various fields of cartographic research such as atlas cartography and toponymy. Besides, he is active in various organisations, e.g. the Dutch Association for Cartography (now part of Geo-Information of the Netherlands), the International Cartographic Association, the United Nations Group of Experts on Geographical Names and the Scientific Atlas of the Netherlands Foundation.

Noten

1. De Pater (red.) 2004, blz. 132
2. Ormelings 2003
3. Ormelings 2005, blz. 5
4. Tubantia, 17 December 1988.
5. "The acceptance of monolingual representation of minority toponyms in the minority language is the most suitable", Ormelings 1983, blz. 238
6. Ormelings 1986, blz. 3
7. Ormelings 1986, blz. 10
8. De Volkskrant, 19 april 1986
9. NRC Handelsblad, 19 April 1986
10. <http://cartography.geo.uu.nl/research/phd/index.html> (geraadpleegd: 06-10-2007)
11. Kaartbulletin 35 (1974)
12. <http://www.kartografie.nl/woordenboek/>
13. www.icaci.org (geraadpleegd: 06-10-2007)
14. Van Elzakker 2000

Ferjan Ormeling interesseert zich bijzonder voor toponiemen. Ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag en afscheid als hoogleraar kartografie ben ik eens nagegaan of de naam Ormeling ook in toponiemen voorkomt. De oogst was mager: drie stuks.

Peter van der Krogt

Ormeling in Toponiemen

Het meest opmerkelijk, omdat Ferjan zich juist bezighoudt met het voorkomen van toponiemen in verschillende talen, is dat er een stukje taalgrens "Ormelingenstraat" heet, of is het geen toeval en is deze interesse genetisch bepaald?

In de voormalige gemeente Thys (Vlaams Tille of Tilhem, thans gemeente Crisnée/Gerstekoven) in de Belgische provincie Liège (Vlaams Luik) lag een gehucht Nomérange (ook Nomerenge), dat thans op de huidige topografische kaart alleen nog maar een veldnaam lijkt te zijn. De Vlaamse naam van het gehucht is Ormelingen. Komt de familie Ormeling oorspronkelijk uit Nomérange/Ormelingen? In het naburige dorp Lauw (Frans Lowaigne) in de provincie Limburg (Frans Limbourg) draagt de weg naar Nomérange de naam Ormelingenstraat. Over een paar honderd meter ligt de grens tussen Limburg en Liège, dus tussen Vlaanderen en Wallonië en dus de taalgrens tussen Nederlands en Frans, vlak langs deze weg. Bijna aan het eind komt deze weg samen met een landweggetje uit het naburige Otrange (Vlaams Wouteringen), dat Rue de Nomérange heet - helaas heeft dat weggetje geen straatnaambord.

Overigens is de Ormelingenstraat pas sedert 1962 taalgrens. In dat jaar werd de taalgrens vastgelegd en ging de gemeente Otrange/Wouteringen over van de provincie Limburg naar de provincie Liège. De naam Nomérange/Ormelingen is vol-

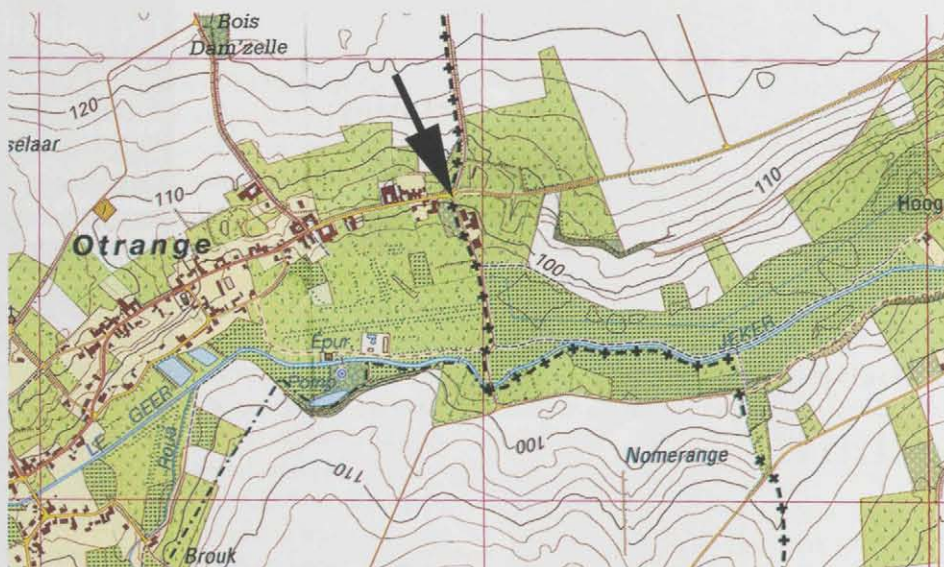
gens Jan Segers, *Haspengouwse nederzettingenamen*,¹ vermoedelijk afgeleid van *Odalmaringum*, en betekent 'bij de lieden van Odalmar (een persoonsnaam)'. In de collectie Ryhiner in de Universiteitsbibliotheek van Bern bevindt zich een achttiende-eeuwse prent *Ormelingen und Schloss Farnsburg, von Mitage anzusehen*.² Deze prent, gegraveerd door Johann Georg Pintz naar een tekening van Em. Büchel komt uit Daniel Bruckner, *Versuch einer Beschreibung historischer und natürlicher Merkwürdigkeiten der Landschaft Basel* (Basel, 1748-1763). De naam van het dorp bij de burcht Farnsburg in het kanton Basel-Landschaft wordt tegenwoordig geschreven als Ormalingen. In 1286 is het voor het eerst vermeld als *Normandingen*, wat zoveel betekent als 'bij de lieden van Nordmann'.³ Toch wel opmerkelijk: in de Haspengouw heeft de woonplaats van Odalmars lieden er een 'n' bijgekregen (in de Franse versie althans), en de Zwitserse lieden van Nordmann hebben hun 'n' verloren, zodat een vrijwel identieke plaatsnaam ontstaan is. Tenslotte kennen we nog in Nederland één *Ormelingstraat*,⁴ in het dorp

Afb. 1. De Ormelingenstraat in Lauw (gemeente Tongeren). De weg en de boerderij annex manège links is Nederlands taalgebied, de struiken aan de rechterkant zijn Frans! Helaas stond er aan de Franse zijde van de taalgrens geen straatnaambord (Foto: René van der Krogt).

Nederhemert, waar zich ook een bedrijventerrein *De Ormeling* bevindt. Volgens een buurtbewoner is deze Ormeling niet een van Ferjans familieleden of voorouders, maar een boomgaard.

Het is dus de hoogste tijd dat er ergens in Nederland een *echte* Ormelingsstraat komt!

2. Fragment van de Topografische Kaart 1:20.000, Nationaal Geografisch Instituut België, blad 33 7-8 Heers-Borgloon, ed. 1 2000.

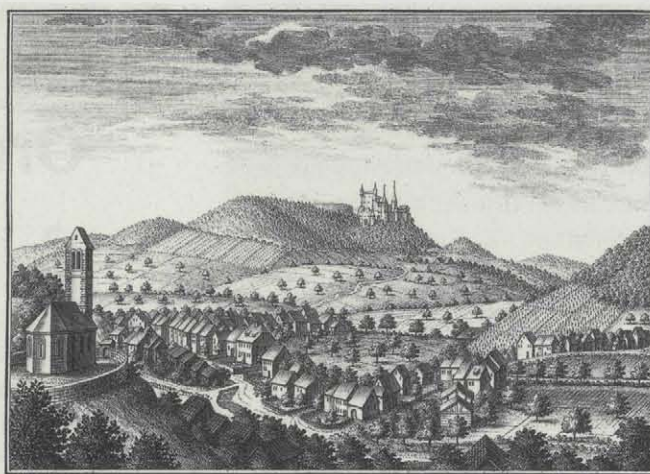
Dr. P.C.J. van der Krogt

(1956), hoofd van het historisch-cartografisch onderzoeksccluster URU-Explokart, Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht.

3. Ormelingstraat in Nederhemert.

4. Gezicht op Ormalingen en de Farnsburg, ca. 1750.

Summary

Ormeling in Toponyms / Peter van der Krogt

One of Ferjan Ormelings research interests is geographical names, or toponyms. The author looked for toponyms, which contains the name 'Ormeling'. He found three of such, of which one is in Belgium, on the language border.

Noten

1. http://www.dbnl.org/tekst/sege010hasp_01_01/index.htm
2. Thomas Klöti (hrsg.), Sammlung Ryhiner (Bern: Stadt- und Universitätsbibliothek, 2003), nr. 6508.
3. <http://www.baselland.ch/docs/gemeinden/ormalingen/geschichte.htm>
4. De "Deken Van Ormelingenstraat" in Kerkrade tel ik niet mee.

In- en verkoop: **antiquarische boeken**

prenten

decoratieve grafiek

Brede sortering:

- Geïllustreerde drukken 15-19e eeuw
- Topografie
- Atlassen
- Reisboeken
- Oude kunstgrafiek
- Natuurlijke historie

Antiquariaat Plantijn

Ginnekenmarkt 5 - 4835 JC Breda
Telefoon: 076 560 44 00
Mobiel: 06 532 994 10
E-mail: dieter.d@planet.nl

BK

BUBB KUYPER

VEILING

**BOEKEN
MANUSCRIPTEN
EN GRAFIEK**

Jansweg 39
2011 KM Haarlem
tel. 023 5323986
fax 023 5323893

e-mail info@bubbkuyper.com
catalogus online te raadplegen op:
www.bubbkuyper.com

met o.a.

grote collectie
cartografie en
topografische grafiek

diverse atlassen,
waaronder **Blaeu**,
Tooneel der steden
(deel I)

oude en zeldzame
boeken (o.a.
Nederlandse geschiedenis en
topografie)

**20 t/m 23
mei 2008**

**Kijkdagen
15 t/m 18 mei**

Brieven uit Indië van John Meijerink

Van mei tot december 1948 hebben in het Deldens Weekblad brieven gestaan van de topograaf J.H.W. Meijerink. Hij was, als werknemer van de Topografische Dienst in Nederlands Indië, tenminste acht maanden gedetacheerd in West-Borneo om de lengte en breedte te bepalen van een aantal punten, als uitgangspunt voor de verdere detaillering mede met behulp van luchtfoto's. Het is nauwelijks bekend dat de Nederlands-Indische overheid na de Tweede Wereldoorlog nog karteringswerkzaamheden heeft uitgevoerd, en daarom is het zo belangrijk dat de oude brieven van de heer Meijerink (1926-2006) weer onder de aandacht zijn gebracht.

Inleiding

Nadat het Nederlands gezag over Batavia en Bandoeng hersteld was in 1946 werd de staf van de Topografische Dienst geleidelijk weer bemand met Nederlandse officieren, en werd ook het overige, nog aanwezige Indonesische personeel versterkt met Nederlanders. In dat kader kreeg John Meijerink, die zich als oorlogsvrijwilliger had aangemeld voor militaire dienst in Indië, als militair van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) bij de Topografische Dienst in Batavia in januari 1948 een opleiding tot topograaf. Door de oorlogsomstandigheden had hij thuis het lyceum niet af kunnen maken, maar wel een diploma handelsavondschool gehaald; na een opleiding in Engeland als radiotelegrafist was hij in oktober 1946 als twintigjarige uitgezonden met het Nederlandse expeditieleger. In mei 1948 begon zijn werk aan de kartering van Borneo dat tot eind december zou duren. Toen verdween hij voor twee maanden in het ziekenhuis in verband met amoëbe-dysenterie. Het hele jaar 1949 zou hij blijven werken bij de

Topografische Dienst (zowel in Bandoeng als in Batavia, als ik afga op de bioscoopkaartjes die zich in zijn dossier bevinden), eind dat jaar werd zijn tijdelijke bevordering tot sergeant bekrachtigd. In april 1950 vertrok hij als militair naar Nederland, waar hij in mei 1950 werd gedomobiliseerd. Op 1 mei 1950 werd de Topografische Dienst tenslotte overgedragen aan de Indonesische regering.

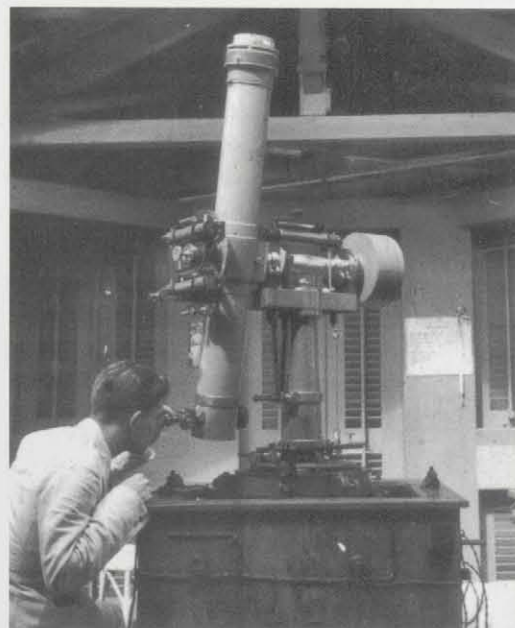

1. John Meijerink tijdens de schrijftarbeid.

Het TOPAM project

Waarschijnlijk mede doordat de veiligheidssituatie op Java, Sumatra en Zuid-Celebes niet uitnodigde tot het doen van karteringswerkzaamheden, werden die, toen het operationele potentieel van de Topografische Dienst dat weer toeliet, eerst voor de buiteneilanden gepland. Door gebrek aan materieel werd samenwerking gezocht met de Amerikanen, welke uitmondde in het door de Topografische Dienst in Batavia en de Amerikaanse Army Map Service opgezette "TOPAM" project voor de kartering van de Nederlands-Indische archipel. Die samenwerking betekende dat er opeens een geweldige hoeveelheid materiaal en instrumenten beschikbaar kwam, hetgeen grote indruk maakte bij de Topografische Dienst, waar men aan zo'n beetje alles

gebrek had. Meijerink was begin 1948 werkzaam bij de Triangulatie-brigade van de Topografische Dienst. Die afdeling was in 1948 omgedoopt in Geodetisch Instituut (er was toen ook een Geografisch Instituut, dat de kleinschalige kaarten vervaardigde voor de Topografische Dienst) welke toen in Bandoeng was gehuisvest. De karteringswerkzaamheden van het TOPAM project zouden in Borneo beginnen; de fotogrammetrische brigade van de Top. Dienst zou samen met de Amerikanen de luchtkartering verzorgen, en het Geodetisch Instituut moest zorgen voor de berekening van voldoende vaste punten om de Opnemingsbrigade van de dienst voldoende aanknopingspunten te geven. Men zou voortvarend te werk gaan: voor 1948 was de bepaling van de primaire punten en het vliegen van de luchtfoto's van West-Borneo gepland, het volgende jaar zouden Oost- en Zuid-Borneo volgen. Daarna zou Nieuw-Guinea aan de beurt komen. Dat laatste is wel gerealiseerd, maar niet meer in TOPAM verband. De geschiedenis van

2. Astronomisch meetinstrument opgesteld bij het Geodetisch Instituut in Bandoeng.

Prof. Dr. F.J. Ormeling is hoogleraar kartografie aan de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Vanaf 2008 is hij redacteur van Caert-Thresoor.

de kartering van Nieuw-Guinea (1950-1961) is helaas nog nergens geboekstaafd, en gezien de snelheid waarmee archieven in Nederland verdwijnen moet men daarvoor het ergste vrezen. Maar gelukkig hebben we met "De brieven uit Indië" van John Meijerink een levendige beschrijving van een vergelijkbaar project dat grotendeels op dezelfde manier werd opgezet. Zijn brieven worden hier niet in extenso afgedrukt, maar zijn wel bewerkt en beschikbaar: U kunt ze raadplegen op de website van *Caert-Thresoor* (<http://www.maphist.nl/ct/docs/meijerink.html>). De verzameling in het *Deldens Weekblad* opgenomen brieven is aan *Caert-Thresoor* door Johns dochter Rita Meijerink ter beschikking gesteld. Zij heeft niet alleen de brieven uitgetikt, maar ook de chronologie opgesteld en de mogelijkheid geboden een keuze te maken uit de nog door haar vader bewaarde foto's. Andere leden van de groep topografen die de werkzaamheden op Borneo verrichtten, en in de brieven genoemd werden, waren de kapiteins Van de Waal, Clements en IJzerreef, de kolonels L.H.C. Horsting en Moll, de eerste luitenant E. Brands, luitenant Doup, de korporalaars B.J.F. Inderbitzen en H. Evers en dienstplichtig soldaat Th.M. Verhoef.

De voorganger: de kartering door Enthoven van Borneo's Wester-afdeeling

Het zou niet de eerste keer zijn dat West-Borneo gekarteerd werd door de Topografische Dienst in Batavia. De eerste keer gebeurde dat onder leiding van de latere Kolonel J.J.K. Enthoven, die van 1897-1909 directeur geweest is van de Topografische Dienst en als geen ander zijn stempel heeft gedrukt op de werkzaamheden en procedures van de dienst. Hij heeft als zodanig ook de stoot gegeven tot de oprichting in 1905 van de Centrale (of Permanente) Karteringscommissie, die alle kartografische en geodetische werkzaamheden in de archipel coördineerde. Enthoven heeft op magistrale wijze verslag gelegd van de karteringscampagnes in West-Borneo die duurden van 1886-1895, en resulteerden in een overzichtskaartenserie op de schaal 1:200 000. Ook toen was er sprake van astronomische plaatsbepaling ('s nachts werd de breedte vastgesteld door meting van de culminatiehoogte van sterren) terwijl men de lengte vaststelde aan de hand van een meegenomen

chronometer, een zeer nauwkeurige klok die trillingsvrij vervoerd moest worden, wat betekende dat dat alleen over het water kon gebeuren. Meijerink had het in zoverre makkelijker dat zijn apparatuur veel nauwkeuriger en compacter was en dat ze de meegenomen klok voortdurend aan de hand van radiotijdseinen konden bijstellen.

Men moet zich een goed idee vormen van de natuurlijke gesteldheid van Borneo, voordat dat op grote schaal ontbost werd in de laatste decennia: ondoordringbaar oerwoud behalve op de schaarse plekken waar zich, door voortdurend afbranden van de vegetatie voor ladangbouw, alang-alangvelden hadden gevormd. Dat oerwoud werd alleen doorsneden door rivieren, die dus de natuurlijke verbindingswegen vormden, en om van het ene rivierbekken naar het andere te komen moest men hoge bergruggen over. Dat alles met hoge temperaturen, hoge vochtigheid en - in de natte moesson - voortdurend regen. In de tijd van Meijerink, 75 jaar later, was dat nog niet veel veranderd, al zijn er dan enkele, onverharde, wegen: "de weg was een en al modderpoel. Vier Dajaks zaten op de wagen, of beter gezegd liepen ervoor, om telkens hout voor de wielen te gooien, want anders zakke hij helemaal weg.Meestal ging de weg zo steil omhoog of naar beneden, dat we ons met beide handen moesten vasthouden om er niet af te vallen."

Door de nauwkeurigere apparatuur en de luchtfoto's zou men kaarten op grotere schaal kunnen vervaardigen, nodig voor de openlegging van het eiland. De introductie van de nieuwe apparatuur betekende een versnelling van de werkzaamheden. Rond 1938 dacht men bij de Topografische Dienst in Batavia nog dat men bij een "jaarproductie" van 25-30.000 km² per jaar (toen karteerde men dus al jaarlijks een gebied zo groot als Nederland) er nog een dertig jaar over zou doen voordat de kartering van Nederlands-Indië voltooid zou zijn. Dus zo tegen het jaar 1970. De voortvarende opzet van het TOPAM project suggereerde dat dat veel sneller zou kunnen.

De ervaringen van Meijerink

Het verslag van John Meijerink is in de eerste plaats zo waardevol, omdat er nauwelijks iets bewaard is gebleven uit deze tijd. Het archief van de Topografische Dienst over de periode van 1946-1949 is,

3. De weg van Bengkajang naar Siloeas.

voor zover het na de Japanse bezetting nog intact was, na de soevereiniteitsoverdracht zo verwaarloosd, dat er in de jaren '80 al niet eens een volledige serie van de Jaarverslagen (1905-1938), de trots van Enthoven die de reeks opgezet had, meer aanwezig was. In de tweede plaats zijn er parallellen met de in *Caert-Thresoor* eerder verschenen biografie van Linnemann: het verhaal wordt onopgesmukt verteld, het is een prachtige 'private history' van een Twentse jongen die in de Tropen terechtkomt en aan de mensen thuis schrijft wat hij allemaal beleeft en ons daardoor een geweldig inzicht geeft in de omstandigheden, vlak voor de soevereiniteitsoverdracht, in de buitengewesten, in de periode dat Nederlands-Indië zich bezig was om te vormen tot een federaal bestel met een belangrijke mate van zelfstandigheid voor de buitengewesten zoals Borneo. Die buitengewesten waren merendeels voor een continuering van de band met de Nederlanders, en de politieke acties waren dan ook voornamelijk tot Java beperkt.

De soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949

De reden van het plotseling afbreken van Meijerinks verslag van werkzaamheden in 1949 (Kerstmis 1948 wordt nog wel vermeld, in brief no 13) is niet duidelijk. Het

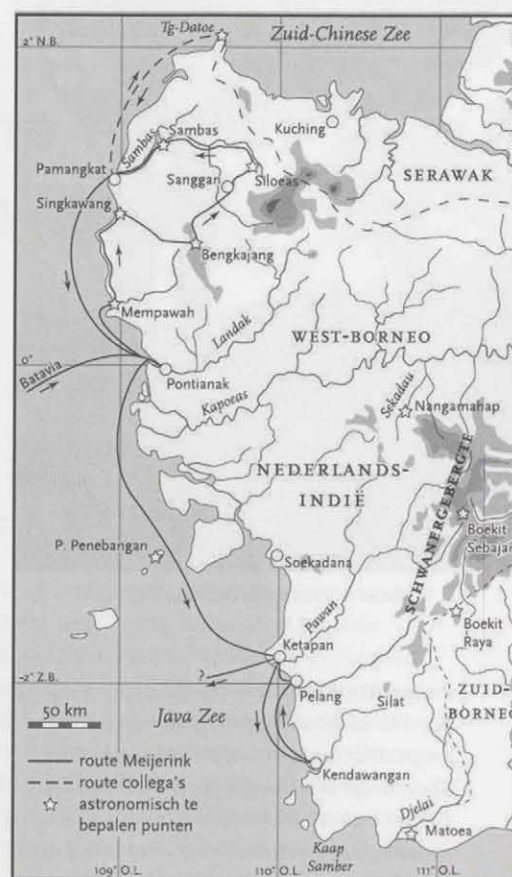
kan zijn dat het *Deldens Weekblad* het belang van voortzetting van de serie niet meer inzag, of dat de lezers er geen belangstelling meer voor zouden hebben. Het kan ook zijn, dat Meijerinks gezondheid niet toeliet dat hij langer in Borneo bleef. In zijn dossier zit een *Marsorder voor vervoer op landskosten* om zich van Bandjermasin via Batavia naar Bandoeng te begeven, afgegeven op 27 december 1948. Dat betekent dat hij zich op de bijgevoegde kaart van Ketapan om de zuidkust van Borneo oostwaarts naar deze grote kustplaats heeft begeven, van waar hij dan naar Batavia is gevlogen en per spoor naar Bandoeng is doorgereisd. De twee laatste brieven in het *Deldens Weekblad*, over de Dajaks, moeten dan vanuit Bandoeng zijn opgestuurd. Daarnaast is waarschijnlijk ook het TOPAM project - gebaseerd op een overeenkomst tussen de Verenigde Staten en de regering van Nederlands-Indië - geleidelijk stopgezet, bepaald door de komende soevereiniteitsoverdracht, en het in het ongereede raken van de Topografische Dienst. Wel is er uit Februari 1949 nog correspondentie bekend van het waarnemend hoofd van de Topografische Dienst in Batavia aan het waarnemend hoofd van het Geodetisch Instituut in Bandoeng en de Nederlandse Liaison Mission in Manilla waar de samenwerking met de Amerikanen, die vanuit de Clark basis op de Filippijnen de fotovluchten op Borneo vlogen, werd geregeld. Daaruit blijkt dat men op dat moment de samenwerking juist wilde opvoeren. De Amerikanen hadden de informatie die de Topografische Dienst voor een detailkartering van Borneo wilde gebruiken zelf nodig voor de productie van bladen van de Wereldluchtvaart kaartserie.

Ik laat van de teloorgang van de Topografische Dienst nog een andere ooggetuige aan het woord: F.J. Ormelingsr, die in een *Liber Amicorum* voor Dr D. Montagne (1991) de situatie, die John Meijerink in Batavia ook meegemaakt moet hebben, aldus beschreef:

"De soevereiniteitsoverdracht van Nederlands Oost-Indië (behalve het Nederlandse deel van Nieuw-Guinea) vond plaats op 27 december 1949, dus nu bijna 42 jaar geleden. Het was die dag in onze omgeving onwezenlijk stil [mijn vader woonde, als directeur van het Geografisch Instituut, tegenover de Topografische Dienst aan Goenoeng Sahari]. Mijn vrouw en ik liepen een blokje om: Sipayersweg-Waterlooplein-

Vrijmetselaarsweg en rechts af weer terug naar Tuin du Bus, genoemd naar Burggraaf Du Bus, Commissaris-Generaal des Konings tijdens de beruchte Java-oorlog van 1825-30. Het was wel zo ongeveer de laatste maal dat wij de naar hem genoemde weg bewandelden. Du Bus en vele andere koloniale namen maakten in korte tijd plaats voor die van Indonesische voormannen en vrijheidsstrijders. Voortaan woonden wij aan de Jalan Dr Wahidin; het Waterlooplein werd Lapangan Banteng (het Veld van de Stier); het Koningsplein werd Medan Merdeka (het Vrijheidsplein). We zagen op onze wandeling de eerste schuchtere rood-witte vlaggen, zonder voldoende te beseffen dat deze dag het einde betekende van onze aspiraties om in Indië een toekomst op te bouwen en het begin van een periode van onzekerheid over onze positie als burgerambtenaren-kortverbanders. Wat te doen? Zou de nieuwe Indonesische regering onze contracten overnemen? Voor hoe lang? Op welke voorwaarden? Wat zou er met het Geografisch Instituut gebeuren waar wij zoveel energie in gestoken hadden? Wie werd de Indonesische baas?

Voor zover ik mij berinner was er geen enkele officiële Nederlands-Indische instantie die enige opheldering over deze vragen verschaft. Men kende de antwoorden zelf nog niet. Ook van onze KNIL-staf, met wie de verhouding eigenlijk nooit optimaal was geweest, waren geen richtlijnen of raadgevingen te verwachten. Men had in die kringen genoeg aan zijn eigen problemen. Voor de KNIL-militairen was de soevereiniteitsoverdracht uiteraard nog benauwder dan voor ons. Voor ben leek

4. Routekaart van Meijerinks tocht.

er maar één uitweg denkbaar en dat was zo gauw mogelijk terug naar Holland. Onze officieren bielden het dan ook vóór de overdracht van de Topografische Dienst aan de Indonesische autoriteiten op 1 mei 1950 voor gezien. Het Hoofd van de Dienst vertrok zelfs overhaast, met de noorderzon zou je bijna zeggen, zonder iemand van ons in te lichten, laat staan van ons afscheid te nemen, betgeen hem nogal kwalijk werd genomen. Hij vond gedurende

5. Landingsvaartuig dat door Meijerink voor de tocht naar Ketapan werd gebruikt.

6. Monument voor de Evenaar in Pontianak

enige jaren emplooi bij de Army Map Service te Washington waarna hij zijn loopbaan besloot als fotogrammetrie-docent op het Geografisch Instituut te Utrecht waar ik hem nog wel eens ontmoette. Onze relatie bleef even koel als voorheen!

De uittocht naar Nederland verliep niet altijd geruisloos. Zo probeerde een van de vertrekkende hoofdofficieren in zijn privé-bagage een paar dienst-theodolieten mee te nemen, aldus inbreuk makend op de overdrachtsbepalingen volgens welke militaire eenheden compleet met materieel aan de nieuwe machthebbers moesten worden overgegeven. Toen in de jaren 1960 de Portugese kolonie Moçambique onafhankelijk werd dacht ik terug aan dit incident, dat destijds - het moge pleiten voor onze toenmalige mentaliteit - onze verontwaardiging wekte. Terugkijkende kwam het over als een bagatel vergeleken met de wandaden van de vertrekkende Portugese topografen en kartografen die hun kantoren te Lourenço Marquez leeg roofden en de voortzetting van de landskartering door het nieuwe regiem voor langere tijd onmogelijk maakten.

De onderofficieren die afvloeden, veelal Indische Nederlanders, kregen het in Holland vaak moeilijk. Adjudant Holst, gedurende twee decennia steun en toeverlaat van zijn Nederlandse chefs [bij de Topografische Dienst in Batavia], kwam aanvankelijk bij de atlasuitgeverij De Brug-Djambatan te Amsterdam terecht. Hij nam daar verontwaardigd

ontslag toen de orderportefeuille van de firma leeg raakte en zijn salaris van de ene dag op de andere werd gekort. Ik vond de familie in 1956 terug in een armetierig souterrain in Amsterdam en wist ze te bewegen te verbuizen naar Groningen, waar Holst enige jaren bij Wolters aan de Bosatlas werkte. Ver weg van zijn Indisch-Nederlandse verwanten voelde hij zich echter op den duur in het kille noorden niet op zijn gemak. In 1962 verhuisde de familie weer naar het westen waar Holst op het Bureau Afgifte Rijbewijzen te Den Haag zijn loopbaan besloot. Hij overleed in 1980 te Rijswijk.

Ook voor onze adjudant Van K. die emplooi vond bij de Kruitfabriek te Naarden had ik een baantje bij Wolters in gedachten. Toen hij zich in zijn sollicitatiebrief voorstelde als "specialist in het opnemen van moerasvlakten en brede riviermonden" kon ik echter de Groningse personeelschef niet van zijn bruikbaarheid overtuigen."

7. Embleem van de Topografische Dienst van Nederlands-Indië

Slot

Het laatste geeft de problemen aan om met de ervaring opgedaan in de Tropen in Nederland weer aan de slag te komen. In de brieven van John Meijerink staat niet meer hoe hij zich in Nederland al of niet heeft weten aan te passen aan de daar heersende omstandigheden. Van zijn dochter is de informatie afkomstig dat hij, na drie jaar als vertegenwoordiger in kantoorbenodigdheden in de burgermaat-

schappij gewerkt te hebben, weer beroepsmilitair werd (door de oorlog in Korea en het opvoeren van de Koude Oorlog werd ons leger weer uitgebreid) tot aan zijn pensionering. In de - voor de Nederlanders - geordende omstandigheden van de koloniale maatschappij werd de dienstdienst in Indië dubbel geteld, als Tropenjaren, maar het is maar de vraag of dat ook gold voor de vrijwilligers en kortverbanders die na 1945 naar dat land vertrokken. Dat de werkomstandigheden dusdanig waren dat er wel reden was voor die dubbele telling blijkt wel uit de brieven. We zijn in Nederland bekend met de rijke planters die na twintig jaar werken op een onderneming naar Nederland terugkwamen om er te rentenieren. Het monument voor de Indische ambtenaren moet nog worden opgericht.

Literatuur

Enthoven, J.J.K. (1903), *Bijdragen tot de Geographie van Borneo's Wester-Afdeeling*. Leiden: E.J. Brill.

Meijerink, J.H.W. (1948), Brieven uit Indië. [Serie brieven opgenomen in het *Deldens Weekblad* van mei 1948 tot en met december 1948].

Ormeling sr, F.J. (1991), Herinnering aan een emotionele gebeurtenis. Liber Amicorum Dr D.G. Montagne.

75 jaren topografie in Nederlandsch-Indië (1938). Weltevreden: Reproductiebedrijf Topografische Dienst.

Website

<http://www.maphist.nl/ct/docs/meijerink.html>

Summary

John Meijerink's letters from the Dutch East Indies / Ferjan Ormeling

Between May and December 1948 a series of letters from topographer J.H.W. Meijerink were published in the local paper *Deldens Weekblad*.

As an employer of the ordnance survey in the Dutch East Indies, he was detached in West-Borneo for at least eight months. There he had to fix the lengths and widths of some measure points, used as basis for the further detailed mappings with help of aerial photographs. It is less known that the Dutch colonial government executed surveying projects after the Second World War, and therefore it is important to pay attention to the old letters of John Meijerink (1926-2006). From now, the full texts of these letters are available on the website of Caert-Thresoor.

Geografische namen in de Atlas Isaak de Graaf

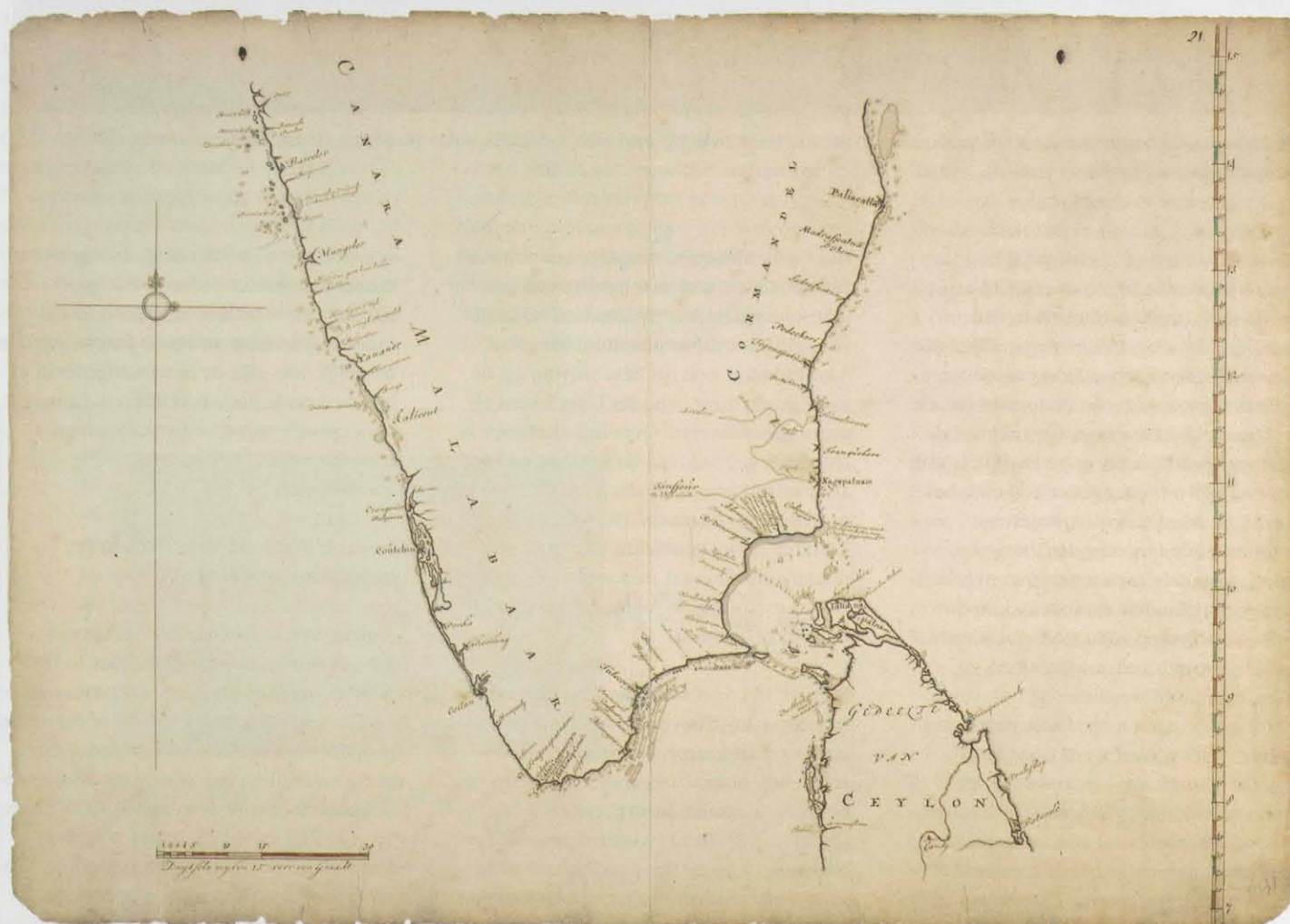
Inleiding

Ter ondersteuning van de maritieme handelspraktijken werden natuurlijk vooral de kustgebieden afgebeeld; op de grootschaliger zeekaarten staan speciale symbolen voor nederzettingen (een Nederlandse vlag geeft een VOC-loge aan), ankerplaatsen, klippen, riffen en zandbanken, diepte-cijfers (in vadems of voeten) en soms informatie over de vegetatie.

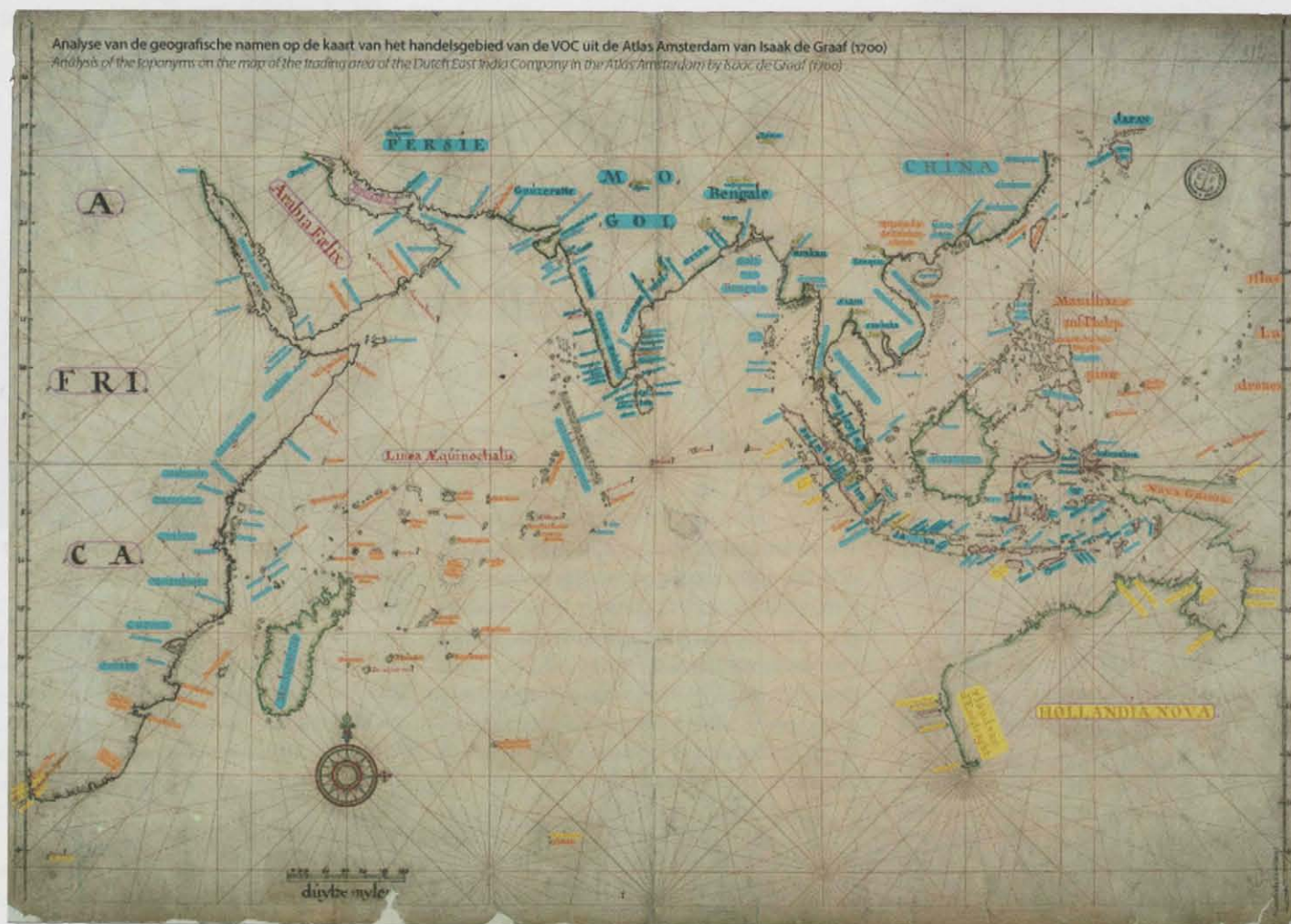
De geografische namen

Voor de facsimile-uitgave van deze atlas, in 2006 uitgebracht door uitgeverij Asia Maior, werden alle teksten op de kaarten uit deze manuscriptatlas door Paul van den Brink getranscribeerd. Die teksten bestaan uit geografische namen, soortnamen of aanduidingen (zoals 'ankerplaats', 'pagode'), kustbeschrijvingen ('witte klip', 'hoog voorland'), zeilaanwijzingen (zoals

In het tijdschrift *Geo-Info* verscheen dit jaar al een beschrijving van de Atlas Isaak de Graaf, het betreft een rond 1700 in opdracht van de kamer Amsterdam van de VOC door Isaak de Graaf vervaardigde atlas van het handelsgebied van de VOC, dat zich uitstreckte van Kaap de Goede Hoop tot Japan. Deze atlas, bedoeld ter ondersteuning van de besluitvorming van de bestuurders van de VOC, bevatte een kleine 300 kaarten en tekeningen; het materiaal is onder te verdelen in kleinschalige overzichtskaarten, zeekaarten, rivierkaarten, routekaarten, plattegronden van steden en forten en landschappen of stadsgezichten. Het skelet van de atlas vormen de 24 algemene zeekaarten op de schaal 1:1 900 000 (zie als voorbeeld afbeelding 1).

Afb. 1. De kaart van Zuid-India in de Atlas van Isaak de Graaf. Copyright Nationaal Archief. Met dank aan Rob van Diessen, Uitgeverij Asia Maior, voor het ter beschikking stellen van de scans.

Afb. 2. Vergelijking van inheemse en Europese namen in de atlas Isaak de Graaf. Inheemse namen zijn blauw gecodeerd, Portugese namen oranje en Nederlandse namen geel.

'hier vers water', of '3 vadem bij laag water') of aanduidingen over de opname van de kaart. In dit artikel zal het alleen gaan over de geografische namen. Van alle namen zijn zover mogelijk de moderne equivalenten opgezocht, de locatie van de benoemde objecten is vastgesteld aan de hand van coördinaten, en natuurlijk is aangegeven om wat voor soort objecten het gaat bij de namen: baaien, rivieren, bewoonde oorden, eilanden, bergen, kapen, gebieden, forten, zeestraten, gebouwen, schiereilanden, en specifiek hydrografische objecten zoals ondiepten, zandbanken, klippen, redes, inhammen en riffen. Natuurlijk werd daarbij ook vastgelegd waar de namen op de kaarten voorkwamen. Het geheel werd door Elger Heere in een Access bestand ondergebracht wat vele mogelijkheden voor analyse bood. Het materiaal kon alfabetisch worden gerangschikt of per kaartblad (de datum waarop de meeste kaarten waren vervaardigd was bekend hetgeen betekende dat er ook in de tijd kon worden gerangschikt), of per objectcategorie.

Het bleek niet altijd mogelijk om objectief vast te stellen wanneer het om een geografische naam dan wel om een beschrijving ging: het lange eiland bij Nieuw Amsterdam is ooit als beschrijving op de kaart gezet, maar is nu als Long Island als naam gecodificeerd. Over het algemeen is langdurig gebruik van de aanduiding hier als maatstaf genomen om hem als naam te beschouwen, daarnaast het specifieke karakter ervan: een 'witte klip' is als aanduiding beschouwd, een veel meer specifieke aanduiding als 'witte meeuwen klip' is als naam opgevat.

Behalve het Access-bestand was het andere analyse-instrument de kaart: op een aantal overzichtskaarten werden de tot verschillende objectcategorieën of talen behorende namen kleur gecodeerd (zie afbeelding 2). Deze twee instrumenten boden vervolgens de mogelijkheid na te gaan welk aandeel van de namen inheems was dan wel van Europese oorsprong, hoeveel namen overgenomen waren van eerder, door andere Europeanen geprodu-

ceerde kaarten, welke objectcategorieën vooral benoemd werden, en de soort namen vast te stellen: afgezien van de inheemse namen waarvoor dit niet (altijd) mogelijk was, zijn de namen ingedeeld in beschrijvende namen, religieuze namen, conceptuele namen en vernoemingsnamen (zie tabel 1).

Namen voor de verschillende objectcategorieën

Tabel 1 laat zien voor aanduiding van welke soorten objecten de circa 10 000 namen werden gebruikt: de meest voorkomende categorie is die van de nederzettingen, die 43% van alle namen omvat. Niet verwonderlijk in een atlas voor de zeehandel komen daarna de eilanden (24%), rivieren (9%) en kapen (8%). Het was niet altijd mogelijk om te differentiëren tussen riviernamen en namen van plaatsen aan de kust; vaak werd met een riviernaam ook de naam van de aan die rivier gelegen nederzetting aangeduid: niet altijd werden

Tabel 1. Onderverdeling van alle namen en van de Nederlandse namen naar objectcategorie

categorie	alle namen	Nederl. namen	% van alle namen	% van alle Nederl. namen
nederzettingen	4651	65	43	4
eilanden	2549	815	24	44
rivieren	940	137	9	7
kapen	874	273	8	15
streken	475	38	4	2
baaien	421	182	4	10
hydrografische objecten	221	123	2	7
bergen	178	77	2	4
forten	151	63	1	3
zeestraten	97	35	1	2
diversen	75	35	1	2
gebouwen	62	1	1	0
schiereilanden	37	5	0	0

op de kaarten speciale symbolen voor de nederzettingen gebruikt. Onder de noemer 'hydrografische objecten' vallen, zoals hierboven al aangegeven, de ondiepten, zandbanken, klippen, redes, inhammen en riffen.

Om nu na te gaan of de Nederlanders specifieke objecten benoemden, is een zelfde indeling gemaakt voor de door de Nederlanders gegeven namen die op de kaarten zijn opgenomen. Er blijkt dan (zie afbeelding 3), dat ze nauwelijks eigen namen voor nederzettingen bedachten (43% van alle namen in de atlas zijn voor nederzettingen, en maar 4% van de Nederlandse namen), maar wel voor eilanden (24% van alle namen slaat op eilanden, maar van de Nederlandse namen 44%). Relatief tweemaal meer kaap-namen zijn onder de Nederlandse namen dan bij alle namen, en datzelfde geldt voor de

namen van baaien en voor de verzamelgroep van hydrografische objecten.

Nederlandse versus andere namen

Op afbeelding 1 is al duidelijk dat de Nederlandse namen vooral voorkomen in Zuid Afrika en Australië, en dat we voor de eilanden daartussenin vooral Portugese namen hebben overgenomen. Voor het overnemen van de inheemse namen is communicatie met de inheemse bevolking noodzakelijk; dat lukte blijkbaar niet in het oosten van de Indonesische archipel of Australië, reden voor het geven van Nederlandse namen. Voor het westen van de Indische Oceaan was Arabisch het communicatiemedium, voor het oosten het Maleis, en beide talen waren de Nederlanders wel machtig. Dwars door

het huidige Indonesië blijkt een lijn te lopen die gebieden met Nederlandse namen scheidt van gebieden met inheemse namen. Dat hangt waarschijnlijk samen met de verbreiding van het Maleis als lingua franca in het gebied.

Box 1: Nationale karakteristieken in het naamgevingsgedrag overzee van Europeanen

Spanje en Portugal - vooral beschrijvende en religieuze namen, weinig inheemse namen
Engeland - vooral religieuze en vernoemingsnamen, meer inheemse namen
Nederland - vooral beschrijvende en vernoemingsnamen, de meeste inheemse namen

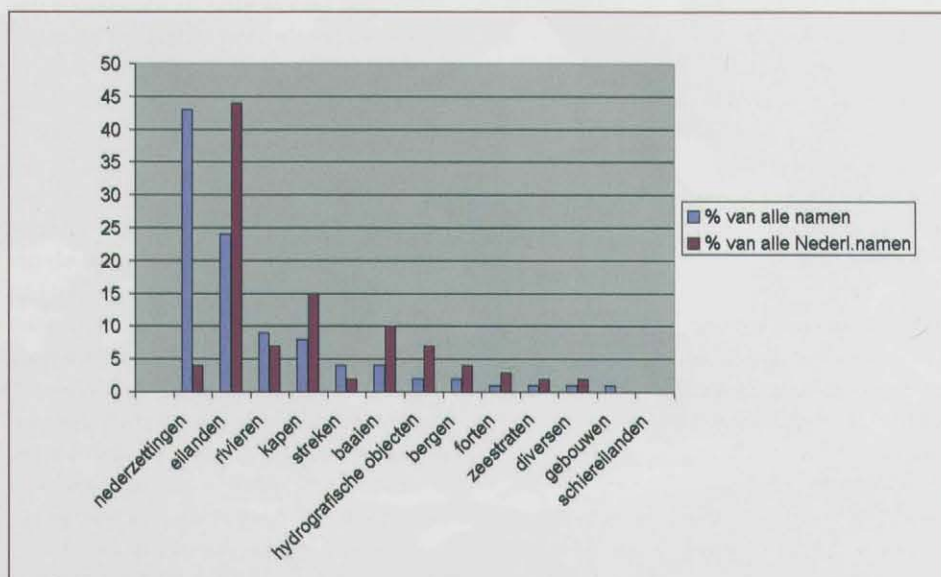
Zoals in Caert Thresoor 2004-1 (Ormeling 2004) wordt behandeld kan men nationale karakteristieken onderscheiden in het naamgevingsgedrag van de verschillende Europese zeemachten. Een vereenvoudigde weergave daarvan vindt men in box 1. Die karakteristieken werden vastgesteld door onafhankelijk van elkaar door ontdekkingsreizigers uit verschillende landen gekarteerde namen voor hetzelfde gebied met elkaar te vergelijken.

Conceptuele namen

Conceptuele namen zijn hier opgevat als namen die naar begrippen verwijzen, in plaats van naar mensen of objecten. Voorbeelden hiervan uit de Atlas Isaak de Graaf zijn: *Kaap de Goede Hoop*, *Vals Baai*, *Victoriebaai*, *Hopeloze Baai*, *'t Goed Beginbaai*, *Vredebaai*, *Baai zonder Einde* (op Mauritius), *Welkombaai*, *Ongelukseiland*, *Kaap Kou* (dat kan ook een afkorting zijn van de scheepsnaam *Koudekerke*), *Quaat Eiland*, *Moeielijk Eiland*, *Ongelukkig Eiland*, *Verloren Eiland*, *Fortuijn Eiland*, *Fort Wantrouwen*, *Fort Lakei*, *Fort Bescherming*, *Kaap Vreugde*, etc. Er is geen bepaalde wetmatigheid in de verspreiding van deze namen, ze blijken overal en gedurende de hele VOC-periode (1602-1799) gegeven te zijn.

Religieuze namen

Religieuze namen komen nauwelijks voor onder de door de Nederlanders gegeven namen; een van de weinige voorbeelden is het Paaseiland dat op Paaszondag 1722 door Jacob Roggeveen ontdekt werd. De meeste religieuze namen in de Atlas Isaak de Graaf zijn van Portugese oorsprong. Voorbeelden zijn:

Afb. 3. Diagram dat de relatieve oververtegenwoordiging van de Nederlandse namen in sommige namencategorieën aangeeft. Langs de y-as staan de percentages van alle, resp. alle Nederlandse namen.

Beschrijvende namen

Dergelijke namen kunnen:

- de (relatieve) locatie van een object aangeven. Voorbeelden hiervan zijn: *Kijk in de pot*, als naam voor eilandjes van waar uit men een gebied goed kan overzien; *Dwars in de weg*, voor een eiland dat in de vaarroute ligt. De naam *Wachter* komt veel voor, bijvoorbeeld in *Noorderwachter* of *Zuiderwachter* om aan te geven dat het betreffende eiland de aanlooproute naar een zekere haven vanuit een bepaalde richting bewaakt. Wanneer twee of meer eilandjes van vergelijkbare grootte dicht bij elkaar voorkomen dan worden ze al gauw de *Twee Gebroeders* of de *Twee gezusters* genoemd. Is er één eiland veel groter dan de anderen, dan wordt het de *Hen met de kiekens*.
- de vorm van het eiland, zoals het er vanuit zee uitziet, kan ook de naam bepalen. Vooral hoofddeksels werden veel benoemd voor steile objecten in zee (zoals in afbeelding 4). Bij Isaak de Graaf vinden we dergelijke klippen als in afbeelding 4 met namen als *Schotze Klapmuts*, *Toppers hoetje*, *Pruisemuts*, *Brabants Hoetje*, *Mandariks Muts* of *Sweedze Klapmus*. Bij bergen die vanuit zee benoemd worden vindt men hetzelfde: *Saagberge*, *Kamelen Bergh*, *Spitsbergen*, *Hoybergh*, *Dootskist*, *Omgekeerde boot*.
- een andere categorie van beschrijvende namen is die welke de bewoners van het benoemde object beschrijft. Het kan hierbij gaan om een beroepsaanduiding (*Jagerseiland*, *Visserseiland*), of om een aanduiding van de morele eigenschappen van de bewoners of aanpalenden (*Moordenaarsrivier*, *Dieveneiland*, *Mensenetersrivier*, *Verraderseiland*, *Bandieteneiland*, etc. Zulke karakteristieken gaven de Spanjaarden ook: de *Ladrones* (Spaans voor Dieveneilanden) was de eerste westerse naam voor de huidige Marianen, een eilandengroep in het westen van de Stille Oceaan.
- ook de dieren die op de eilanden voorkwamen konden de naam ervan bepalen: er zijn vele Varkenseilanden (in het Maleis Pulau Babi), Schildpaddeneilanden, of eilanden genoemd naar muskieten of vogels.
- de vegetatie van het te benoemen object is weer een ander aanknopingspunt. Zowel het uitbundig voorkomen van een bepaalde dier- of plantensoort als het bij uitzondering aantreffen ervan kan trouwens de reden voor de naamgeving geweest zijn. Kokospalmen, dichte of juist spaarzame vegetatie, of casuarisbomen komen regelmatig voor in de namen. En niet alleen in het Nederlands Pulau Pisang is een voorbeeld uit het Maleis.
- Tenslotte zijn er fysische kenmerken die tot een naam leiden, zoals bij koraaleilanden of vulkanen (*Brandent Eyland*, *Swavel Bergh*).

Afb. 4. Op hoofddeksels gelijkende rotsformaties voor de kust van Zuid-Java (P. Sembu). Foto Ferjan Ormeling.

Maar de meest voorkomende soort vernoemingsnaam is die welke verwijst naar geografische objecten thuis, en wel in het bijzonder de Nederlandse steden. Niet minder dan 265 maal worden namen van Nederlandse steden aan eilandjes in de Oost gegeven.

Heimwee-archipels

Afbeelding 5 laat de locatie zien van de heimwee-archipels in Zuidoost-Azië; buiten dit gebied komen ze ook nog voor in de Sjatt al Arab bij Irak, bij Ceylon, en voor de kust van China. Het archetype van de heimwee-archipel lijkt de Baai van Batavia te zijn. Het 15-tal koraaleilandjes dat daarin ligt kreeg in de periode kort na 1619 Nederlandse namen. Bijna allemaal, met uitzondering van Onrust, Engels Onrust, Vader Smit en Kuipers-Eiland waren dat

Caap de St. Sebastiaan, Rio de St. Maria, St. Helena Bay, Hoek van St. Coele.

Vernoemingsnamen

We komen het verschijnsel tegen dat objecten naar het thuisland genoemd zijn (zoals *Hollandia Nova*, *Fort Belgica*, *France Hoek*, *Zelandia*), of naar het schip waarop de ontdekkingsreizigers of hydrografen voeren (voorbeelden zijn *Geelvinksbai*, *Koukerkenbaai*, *Arnhemsland*, in totaal zijn hier 23 voorbeelden van onderkend. Een lijst van namen van de bijna 2000 schepen die voor de VOC gevaren hebben vindt men op de VOC-site (<http://www.vocsite.nl/schepen/index.html>). Dan zijn er de ontdekkingsreizigers zelf die zich in namen vereeuwigd hebben, dan wel later vernoemd zijn. Tasman doopte het latere eiland Tasmanië *Van Diemensland*. De Engelsen hebben het later omdat die naam teveel associaties oproep met 'Deamonsland', *Tasmanië*. Er zijn 36 voorbeelden van deze praktijk gevonden.

De opdrachtgever die bevel gegeven had voor de expeditie werd ook vaak vernoemd; Van Diemen bijvoorbeeld ten minste vijfmaal: een zeestraat, een landstreek, twee kapen en een rivier. In totaal zijn 56 namen die op dit principe teruggaan onderkend.

Afb. 5. Locatie van de Nederlandse heimwee-archipels in Zuidoost-Azië. Behalve in dit gebied komen ze ook voor in de Perzische Golf, Straat Palk en voor de Chinese kust (tweemaal).

Afb. 6. Eilandjes in de Baai van Batavia op een kaart uit de Atlas Isaak de Graaf. Copyright Nationaal Archief.

namen van Nederlandse steden: Alkmaar, Amsterdam, Edam, Enkhuizen, Haarlem, Hoorn, Middelburg, Purmerend, Rotterdam, en Schiedam. Dat voorbeeld heeft school gemaakt, want nadien werden op tenminste 13 andere locaties in Azië ook groepen van kleine eilandjes naar Nederlandse steden genoemd.

Afbeelding 5 laat zien dat het fenomeen vooral optreedt in het oosten van Indonesië, met alleen al drie concentraties rond het eiland Halmahera. Een algemeen kenmerk van de eilandjes lijkt te zijn dat ze klein zijn, allemaal even groot, in groepen voorkomen en onbewoond zijn, omdat, in het laatste geval als dat niet zo zijn men inheemse namen overgenomen zou hebben.

Een ander kenmerk is, dat er sprake is van met elkaar verband houdende steden: die in de Baai van Batavia zijn bijvoorbeeld allemaal Hollandse steden. Voor de kust van de Minahassa vinden we Vlissingen en Middelburg naast elkaar. Bij Noordoost-Halmahera zijn er drie samenhangende groepen: enerzijds Deventer, Zwolle en Kampen, anderszijds Weesp, Muiden, Volewijk, Buiksloot, Hoogkarspel, en dan ook nog Briel en Rotterdam. Op de kust van West-Halmahera vinden we Diemen, Medemblik en Enkhuizen bij elkaar, bij Zuidoost-Halmahera liggen de eilandjes Hasselt, Hattem, Genemuiden en IJsselmuiden. In de Geelvinksbai komen Hoorn, Enkhuizen, Leiden, Alkmaar,

Haarlem en, verderop, Terschelling voor. Als een soort stoorzender komt de Zeeuwse naam Middelburg vaak midden tussen die van de Hollandse steden voor: in Straat Makassar, maar ook in Straat Palk tussen Ceylon en India, waar verder de eilandjes Amsterdam, Delft, Enkhuizen,

Haarlem, Hoorn, Leiden en Rotterdam voorkwamen. Afbeelding 7 geeft aan hoe vaak de verschillende steden in Nederland in deze heimwee-archipels benoemd zijn. Het valt op dat noch Utrecht noch Groningen in de prijzen vielen. Het algemene beeld is toch dat het, enige uitzon-

Afb. 7. Nederlandse steden vernoemd in de heimwee-landschappen van de VOC.

deringen daargelaten, de provincies Holland en Zeeland zijn waarvan de steden scoorden.

Slot

Buiten de Indische archipel zijn de Nederlandse namen al voor de Tweede Wereldoorlog geleidelijk verdwenen. Zeelieden vormen een aan tradities hechtende beroepsgroep, en dat is wellicht de reden dat op de Britse zeekaarten tot ca 1970 nog veel van die oude Nederlandse namen voorkwamen, zoals die van de *Great en Small Catwick Islands* (genoemd naar het schip Katwijk) ten zuidoosten van Vietnam of *Nachtegaal en Noorwegen* in de Baai van Tonkin. Maar bij het aanpassingsprogramma van de Admiralty aan de nieuwe postkoloniale situatie zijn die uitheemse namen door inheemse vervangen. In Indonesië zijn ook alle Nederlandse namen in namen in de Bahasa Indonesia omgezet, ook al herinneren sommigen nog

wel aan de Nederlandse voorbeelden. De huidige naam van het eiland *Onrust* in de baai van Batavia, waarop de VOC een scheepsreparatiewerf had, is *Pulau Kapal* (schepeneiland), en die van het naburige *Kuiperseiland* is nu *Pulau Kipir*. Alleen bij Ceylon is nog een onderdeel van onze heimwee-archipels bewaard: het eiland *Nairendiva* werd door de Nederlanders *Delft* gedoopt. Omdat de betekenis van de Singalese naam 'Ezelseiland' is, en men dat nu sneu vindt voor de huidige inwoners, heeft men de koloniale naam *Delft* aangehouden.

Literatuur

- Ormeling, F.J. (2004)**, Een model voor de verandering van plaatsnamen in het kader van de Europese expansie. In: *Caert Thresoor*, 23, 1: 5-13.
- Ormeling, F.J. en E. Heere (2007)**, De Atlas Amsterdam van Isaak de Graaf. In: *Geo Info*, 7/8: 268-273
- Schilder, G. J. Moerman, F.J. Ormeling, P. van den Brink en H. Ferwerda (2006)**, *Grote Atlas van*

de Verenigde Oost-Indische Compagnie, deel I: Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam. Voorburg: Asia Maior

Summary

Geographical Names in the Atlas Isaak de Graaf / F.J. Ormeling

In 2006, the Atlas Isaak de Graaf was published. This early 18th century atlas contains the trade area of the Dutch East Indian Company (VOC). This atlas gave the opportunity to analyse the geographical names in that area. The author distinguishes names for objects, conceptual names, describing names, religious names, commemorative names and names for nostalgic archipelagos.

Ormeling

Prof. Dr. F.J. Ormeling is hoogleraar kartografie aan de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Vanaf 2008 is hij redacteur van *Caert-Thresoor*.

Koop en Verkoop
uw oude landkaarten via
www.swaen.com

Internet veiling

www.swaen.com
paulus@swaen.com

ANTIQUARISCHE BOEKEN- PRENTENHANDEL

INKOOP/VERKOOP

S.C. LEMMERS

**Zeer grote topografische
collectie prenten van
Nederland van 1500 tot 1900:**

- Stad- en dorpsgezichten
- Landkaarten
- Beroepenprenten
- Gemeentekaartjes
(van J. Kuiper, ± 1865)

Boeken van 1500 tot 1900:

- Topografie Nederland
- Lokale beschrijvingen
- Vogelboeken
- Bloemenboeken
- Beroepenboeken
- Bijbels
- Atlassen

In verband met variabele
openingstijden is een
telefonische afspraak
aan te bevelen.

S.C. Lemmers
von Bönninghausenlaan 16
2161 ET Lisse
Telefoon 0252-415332
Giro 1344413

Inzendingen voor deze rubriek aan:

Sjoerd de Meer

E-mail: de.meer@hccnet.nl

Bespreking

Andreas Cellarius: Harmonia Macrocosmica, 'The finest atlas of the heavens', 'Der prächtigste Himmelsatlas', 'L'atlas céleste le plus admirable'

Introduction and texts by Einführung und Texte von, introduction et textes de Robert H. van Gent; based on the copy in the, nach dem Original aus der, d'après l'original de la Universiteitsbibliotheek Amsterdam. - Köln [etc.]: Taschen, 2006; Hedel: Librero [distr.], 240 p. - ill.; 53 cm. Met index en literatuuropgave. ISBN 3-8228-5290-2 gebonden. Prijs € 99,-.

In de zestiende en zeventiende eeuw bestond een ideale atlas uit een beschrijving van alle landen, zeeën en de hemel. De meeste uitgevers kwamen echter niet verder dan een wereldatlas. Slechts één uitgever, Johannes Janssonius (1588-1664), wist naast een wereldatlas ook een zee- en hemelatlas op de markt te brengen. Het was een langdurig project. In 1636 publiceerde hij samen met Henricus Hondius het eerste deel van de *Novus Atlas*. In 1650 verscheen het zesde deel, de *Water-Weereldt* en in 1660 werd hieraan toegevoegd de hemelatlas de *Harmonia Macrocosmica* van Andreas Cellarius.

In de Taschen-reeks waarin in de afgelopen jaren kaarten uit de Atlas Maior van Joan Blaeu (zie recensie CT 25 (2006), nr 2, blz. 53-54) opnieuw werden uitgebracht, is nu ook de *Harmonia Macrocosmica* uitgegeven. En wel op een wijze die we inmiddels van deze uitgever verwachten. Het boek is meer dan folio-formaat en daardoor zelfs groter dan de oorspronkelijke atlas. Alles in is fullcolour uitgevoerd. De begeleidende teksten zijn in drie talen (Engels, Frans en Duits) opgenomen. Alle kaarten en het frontispice zijn afgebeeld. De uitgave is gebaseerd op het exemplaar dat zich in de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam bevindt. Overigens is niet de gehele atlas gereproduceerd. De oorspronkelijke atlas bevat ook nog zo'n ruim 200 pagina's (Latijnse) tekst. Deze is weggelaten. Dit is vanuit commercieel oogpunt begrijpelijk,

ANDREAS CELLARIUS
HARMONIA MACROCOSMICA OF 1660

THE FINEST ATLAS OF THE HEAVENS

DER PRÄCHTIGSTE HIMMELSATLAS
LES PLUS BELLES CARTES DU CIEL

INTRODUCTION AND TEXTS BY
Einführung und Texte von
Robert H. van Gent

Based on the copy in the
Universiteitsbibliotheek Amsterdam

Edited and illustrated by
Benedikt Taschen

TASCHEN

maar verkleint het wetenschappelijke belang van deze uitgave. Wie de kaarten in samenhang met de tekst wil bestuderen is nog steeds uitsluitend aangewezen op een origineel exemplaar. Inhoudelijk verantwoordelijk voor deze uitgave van de *Harmonia Macrocosmica*, is Rob van Gent. Als medewerker van het Utrechtse universitaire onderzoeksprogramma Explokart werkt hij aan een kartobibliografie van hemelatlanten, planisferen en daarmee verband houdende uitgaven. In de inleiding bespreekt Van Gent het verschijnsel hemelatlas en hemelglobe en beschrijft vervolgens de verschillende wereldsystemen (Ptolemaeus, Islamitisch en Middeleeuws wereldbeeld, Tycho Brahe). Vervolgens gaat hij in op de totstandkoming en de inhoud van de *Harmonia Macrocosmica*. Feitelijk is dit een vertaling en bewerking van een artikel dat hij in 2000 in *Caert-Thresoor* publiceerde ('De hemelatlas van Andreas Cellarius: het meesterwerk van een vergeten Hollandse kosmograaf', CT 19 (2000), blz. 9-25). Het is jammer dat hiervan geen vermelding wordt gemaakt (ook in de literatuurlijst

wordt het artikel niet genoemd). De auteur van de hemelatlas Andreas Cellarius komt eveneens aan bod. Hiervoor dient echter te worden doorgebladerd naar pagina 239 achter in het boek. Een wat vreemde plaats. Het was logischer geweest als de biografie van Cellarius onderdeel van de inleiding had gevormd. Het hoofdwerk van het boek bevat de afbeeldingen van het frontispice en de 29 kaarten met daarbij een beschrijving. Van de kaarten zijn ook extra details afgebeeld. Handig en bruikbaar is het overzicht achter in het boek van alle sterrenbeelden en de namen van de sterren die in de *Harmonia* worden genoemd. Voor wie zich meer in de materie wil verdiepen, is een korte bibliografie opgenomen. Tot slot. Met de uitgave van dit boek is de Nederlandse historische kartografie opnieuw verrijkt met een prachtig boek. En dat tegen een zeer schappelijke prijs. Wie een hemelkaart van Cellarius heeft of geïnteresseerd is in hemelkartografie kan niet om dit boek heen.

Sjoerd de Meer

Deze rubriek vestigt de aandacht op bijzondere internetsites met betrekking tot de historische kartografie.
 Tips: Elger Heere (e.heere@geo.uu.nl) of Martijn Storms (m.storms@library.leidenuniv.nl).
 Via de website www.maphist.nl/ct/alacarte/index.html zijn alle hieronder vermelde links direct aanklikbaar.

@ la Carte

Homepage Ferjan Ormeling

Zoals vele wetenschappers, heeft ook Ferjan Ormeling een persoonlijke internetsite. Deze is ondergebracht op de website van de kartografische sectie van de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht waar Ferjan Ormeling als hoogleraar is aangesteld. Het moet gezegd worden dat de website inmiddels wat verouderd is. Zo staat er nog 'Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen' in plaats van 'Geowetenschappen'. Toch is de website op 1 augustus 2007 nog ge-update. Voor het

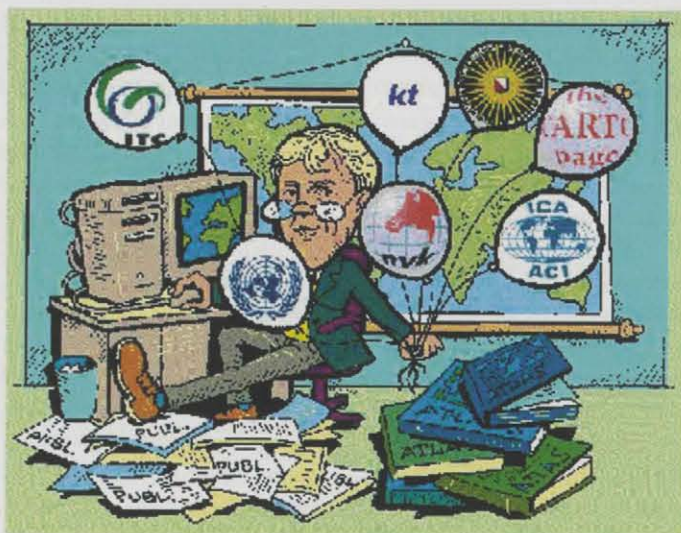
schrijven van de biografie van Ferjan Ormeling is dankbaar gebruik gemaakt van deze website, waarop hij zelf al aan heeft gegeven bij welke organisaties hij (bestuurs)functies heeft bekleed, op welke onderzoeksterreinen hij actief is en waarover hij gepubliceerd heeft. Bovenaan de pagina staat een clickable cartoon - een mooie variatie op de 'clickable map' welke men vaak op het Internet aantreft -, getekend door Alois Lurvink. Deze cartoonist heeft vaker kartografische tekeningen voor Ferjan ver-

vaardigd. Hier tekent hij Ferjan als wetenschapper achter zijn computer. De grond ligt bezaaid met publicaties en atlassen. Klik je op één van de atlassen, dan verschijnt er een lijst met atlassen waaraan Ferjan heeft meegewerkt. Klik je op publicaties, dan verschijnt zijn publicatielijst en klik je op de kaart aan de muur, dan verschijnt een lijstje met wandkaarten, waaraan Ferjan gewerkt heeft. In zijn hand houdt Ferjan allerlei ballonnen met daarin de logo's van de Universiteit Utrecht, het ITC, de Verenigde Naties, de ICA, de NVK en het *Kartografisch Tijdschrift*, allemaal organisaties waarvoor Ferjan werkzaam is of is geweest. Op deze logo's kan ook geklikt worden, waarnaar doorgelinkt wordt naar een stukje tekst over zijn werkzaamheden in deze organisatie of naar de website ervan. Al met al biedt de persoonlijke internetpagina van Ferjan Ormeling een heleboel informatie over deze veelzijdige wetenschapper.

Universiteit Utrecht

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
G L O B I S

drawing by Alois Lurvink

Homepage [Ferjan Ormeling](http://cartography.geo.uu.nl/ormeling/index.html)

Genoemde website:
<http://cartography.geo.uu.nl/ormeling/index.html>

Inzendingen voor deze rubriek aan:
Ron Guleij, Nationaal Archief, Verzameling
Kaarten en Tekeningen, Postbus 90520,
2509 LM Den Haag.
e-mail: ron.guleij@nationaalarchief.nl

Varia Cartographica

Koninklijke onderscheiding voor prof.dr. F.J. Ormeling

Op 20 november jl. vierde Ferjan Ormeling zijn 65ste verjaardag, drie weken ervoor was zijn emeritaat als hoogleraar kartografie al officieel ingegaan. Atlassen en toponiemen, dat is in twee woorden samengevat de karakteristiek van het wetenschappelijke werk van Ormeling. Al tijdens zijn studie geografie in Groningen (1961-1969) werkte hij voor uitgeverij Wolters aan de Bosatlas, waarvan zijn vader hoofdredacteur was. In 1969 begon Ormeling als universitair docent in Utrecht. Daar deed hij ook zijn promotie-onderzoek: in 1983 promoveerde hij op *Minority Toponyms on Maps*. Buiten de universiteit had en heeft Ormeling vele functies, om alleen maar wat organisaties te noemen: Nederlandse Vereniging voor Kartografie (NVK), Stichting Wetenschappelijke Atlas van Nederland, International Cartographic Association (ICA), United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN). Zijn collega's en vrienden hebben hem een welverdiend en meer dan driedubbel afscheid aangeboden, waarbij hem diverse onderscheidingen te beurt vielen. Zijn 'afschied' begon op 20 november met een aan hem opgedragen studiedag 'Nationale Atlas van Nederland', georganiseerd door de GIN-werkgroep Nationale Atlas, het RGI atlas-onderzoekcollectief en de ICA Commissie National & Regional Atlases. De bijeenkomst vond plaats in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek. Vooral het ochtendprogramma stond in het teken van Ormelings werkzaamheden voor nationale atlassen en toponiemen. Vier internationale sprekers kwamen aan het woord: eerst de drie opeenvolgende voorzitters van de ICA atlassencommissie, namelijk Bengt Rystedt, oud president van de ICA, die sprak over de geschiedenis van de nationale atlas; Timothy Trainor van het US Census Bureau over de variabele en praktische benadering van de vervaardiging van nationale atlassen; Peter Jordan, redacteur van de *Atlas of Eastern and Southeastern Europe* over trends en perspectieven in nationale en regionale atlassen. Tenslotte sprak Jörn Sievers, voorzitter van de Ständiger Ausschuss für geographische Namen (StAGN) over het werk van

de UNGEGN en het EuroGeoNames onderzoeksproject. Daarna was het tijd voor het cadeau, dat werd aangeboden door de Utrechtse kartografie-promovendi Elger Heere en Martijn Storms. In het diepste geheim hadden zij een boek samengesteld met daarin veertien belangrijke artikelen die Ferjan Ormeling in congresverslagen e.d. had gepubliceerd en die daardoor in tegenstelling tot artikelen in 'reguliere' tijdschriften slecht raadpleegbaar waren. Onder de titel *Ormeling's Cartography* en voorzien van een biografie van de jubilaris en diens publicatielijst (433 items!) is dit boek uitgegeven als nummer 365 in de reeks Nederlandse Geografische Studies door de Faculteit Geowetenschappen en het KNAG.

's Avonds was het tweede afscheid: een informeel diner in Huize Molenaar te Utrecht voor collega's, oud-studiegenoten en vrienden.

De dag erop, 21 november volgden nog twee 'afschieden' tijdens het GIN-congres 'Samen geo bedrijven' in de RAI te Amsterdam. Tijdens de opening van dit congres deelde de burgemeester van Zeist (Ormeling's woonplaats), drs. Koos Janssen, mee dat bij Koninklijk Besluit aan Ferjan Ormeling een onderscheiding was toegekend: Officier in de Orde van Oranje Nassau. In zijn toespraak benadrukte de burgemeester Ormelings grote nationale en internationale betekenis op het gebied van kartografie en toponymie.

Direct daarop volgend reikte Marijke van Schendelen, voorzitter van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, hem de Plancius-medaille uit. Deze eervolle medaille wordt door het Genootschap uitgereikt aan personen die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor de Nederlandse geografie. Sedert de instelling ervan in 1921 is Ormeling de 15de persoon die de medaille krijgt (zie <http://www.knag.nl/36.0.html>).

Het laatste afscheidsevenement was de reünie-lunch van kartografiestudenten op dezelfde dag. Zo'n 50 oudstudenten van Ormeling waren gekomen om hem persoonlijk te feliciteren en, alweer, naar een paar toespraken te luisteren. David

Burgemeester Koos Jansen van Zeist overhandigde de versierselen behorende bij de benoeming tot Officier in de Orde van Oranje Nassau aan Ferjan.

Fairbairn, Ormelings opvolger als secretaris-generaal van de ICA, sprak over zijn werkzaamheden voor de ICA, Menno-Jan Kraak over zijn werk als hoogleraar in Utrecht en Nico Bakker over zijn betekenis voor de Nederlandse Vereniging voor Kartografie. Tijdens de lunch werden hem ook nog drie cadeaus aangeboden: een 19de-eeuwse thematische kaart van de Nederlandse waterwegen door Paul van den Brink als 'commissaris cadeau' van URU-Explokart, de Flevopikker door Jan Schilder van de provincie Flevoland en tenslotte bood Connie Blok hem namens alle aanwezigen een GPS-apparaat waarin ook topografische kaarten kunnen worden gebruikt - de topografische kaarten kreeg hij er ook bij.

Tenslotte, op 23 april 2008 zal prof. Ormeling officieel afscheid nemen van de universiteit met zijn afscheidscollege. Ondanks dit meervoudige afscheid zal Ferjan Ormeling niet van het toneel verdwijnen! Als 'honorair' hoogleraar blijft hij nog enkele jaren verboden aan de Faculteit Geowetenschappen te Utrecht, en ook zijn vele andere functies, nationaal en internationaal, zal hij nog geruime tijd als 'vrijwilliger' voortzetten.

Peter van der Krogt

Publicatie: *Ormeling's Cartography: Presented tot Ferjan Ormeling on the occasion of his 65th birthday and his retirement as Professor of Cartography*, edited by Elger Heere en Martijn Storms. Nederlandse Geografische Studies nr. 365. Utrecht: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap; Faculteit Geowetenschappen Universiteit Utrecht, 2007. 212 blz. ISBN 978-90-6809-407-7. Prijs € 20 (incl. verzendkosten). Bestellingen: info@knag.nl.

Verslag van de studiedag Werkgroep Geschiedenis van de Kartografie op 12 oktober 2007 over de Stelling van Amsterdam op het eiland Pampus

Onder een herfstzonnetje vertrok om kwart over tien 's morgens een boot vanaf de aanlegsteiger in de tuin van het Muiderslot. Aan boord een groep van vijfenveertig personen die op weg gingen naar het forteiland Pampus. De Werkgroep voor de Geschiedenis van de Kartografie organiseerde een studiedag rond het thema *De Stelling van Amsterdam, geschiedenis en kaarten*. Centraal hierbij stond de verdediging van de hoofdstad door inundatie van belendende gebieden.

De eerste presentatie deed Prof. Dr. Wim Klinkert. Hij ging onder de titel *Holland verdedigd* in op verschillende grootschalige verdedigingswerken die ons land sinds 1573 bouwde. Zaken als politieke keuzen (waarom kiezen we ervoor om juist Amsterdam als belangrijkste stad te verdedigen), financiële aspecten en militaire en technische overwegingen passeerden de revue.

De tweede lezing was van mevrouw drs. Lia Vriend-Vendel. Haar presentatie had als titel *De landschappelijke basis van de Stelling van Amsterdam*. Lia Vriend gaf een goed overzicht van de wordingsgeschiedenis van het Noord-Hollandse landschap door vele eeuwen heen. In de middagpauze werd door twee gidsen een rondleiding door het binnen- en buitenfort gegeven. Zeker een tiental fort-kamers werden bekeken en er werd wat onzeker door de lange, onverlichte gangen geschuifeld. De gids vertelde dat de Stelling van Amsterdam enkele jaren terug op de wereld-erfgoedlijst is gekomen. Na de pauze en rondleiding werd de derde lezing gepresenteerd door Peter Schat. Hij is naast journalist en redacteur van het Haarlems Dagblad, ook voorzitter van de 'Stichting Militair Erfgoed Groot-Amsterdam'. Onder de titel *Wording en wezen van de Stelling van Amsterdam* ging hij onder andere in op fort Abcoude.

Het was het eerste fort van de stelling die opgeleverd werd in 1885.

De laatste lezing presenteerde Jan van Broekhoven. Deze voormalig leraar en historisch geograaf maakte onder de titel *De Zuiderzee, lagune van het noorden: oorzaak en oplossing van de bereikbaarheid van twee havensteden* een interessante vergelijking tussen Amsterdam en Venetië. Hij ging in op de verzandingproblemen van de havens van Venetië en Amsterdam.

Hoewel het historisch-kartografische element op deze dag misschien iets minder dan gebruikelijk vertegenwoordigd was en de lezingen wat meer historisch, militair-historisch, of historisch-geografisch te noemen waren, waren alle aanwezigen zeer tevreden. De lezingen van de vier enthousiaste sprekers en de rondleiding door het fort, werden door een ieder zeer op prijs gesteld. Eventuele niet-komers die dit deden, omdat deze dag een wat lagere historisch-kartografische gehalte leek te krijgen, hadden beslist ongelijk. Het was een fantastische studiedag.

Marc Hameleers

Belangrijke schenking oude kaarten van Holland en Utrecht aan UB Utrecht

De Universiteitsbibliotheek Utrecht (UBU) heeft onlangs een belangrijke collectie van ruim 120 oude kaarten van de provincies Holland en Utrecht geschenken gekregen. De kaarten vormen een welkome aanvulling op het kartografische bezit van de UBU. Het collectieprofiel van de kaartenverzameling is erop gericht om met name van het Nederlandse grondgebied kaartmateriaal te verzamelen. Kaarten van Utrecht mogen zich vanzelfsprekend in een bijzondere belangstelling verheugen. De gulle schenking door het echtpaar Dick Blonk en Joanna Blonk-Van der Wijst (zij overleed begin 2007) – oud-medici en publicisten op het gebied van de historische kartografie – past dan ook feilloos binnen het huidige karakter van de kaartenverzameling.

De gedrukte kaarten uit de periode 1558-1882 bieden een treffend overzicht van de kartografische en geografische ontwikkeling van het Nederlandse economische kerngebied. Bovendien zijn enkele zeldzame kaarten het vermelden waard. Zo kent de 'Collectie Blonk' onder andere de derde staat (ná 1593) van de Holland-

kaart van Gerard de Jode. Hiervan is het Utrechtse exemplaar het enig bekende wereldwijd. Datzelfde geldt voor de tweede staat van de foliokaart *Comitatus Hollandiae* uit 1641 van Hondius en gegraveerd door Rogiers. Een andere, zeer zeldzame kaart is de mooie kaart van Holland door Blaeu in de uitgave van Rombout van den Hoeye (ca. 1650). Van deze los uitgegeven derde staat zijn niet meer dan drie exemplaren bekend. Alle geschenken kaarten zijn inmiddels tot in detail te bewonderen via de website *Gedigitaliseerde kaarten* van de UBU (<http://kaarten.library.uu.nl/>). De deelcollectie van kaarten van Holland en Utrecht is op de website zoveel mogelijk chronologisch gerangschikt, in aanmerking genomen dat de kaarten van Holland vóór die van Utrecht zijn geplaatst. Elke afgebeelde kaart is voorzien van een uitgebreide documentbeschrijving. Hierin staan vermeld de titel, auteur, schaal, uitgever, techniek, afmetingen en natuurlijk bibliografische gegevens om de kaart in de bibliotheek terug te vinden. Daarnaast kent elke kaart een uitvoerige wetenschappelijke toelichting, waarin de positie

Tweede staat van Hondius' kaart van Holland, uitgegeven door Johannes Janssonius, 1641 (Utrecht UB, Kaart *Blonk* HOL-32).

van de kaart in de ontwikkeling van de kartografie van Holland en Utrecht duidelijk wordt. Indien nodig zijn verwijzingen naar relevante literatuur opgenomen. Meer achtergrondinformatie over de geschenken kaarten van Holland en Utrecht valt te lezen in twee recente artikelen in de tijdschriften *Geografie* (16.6 (2007): 52-55) en *Geo-Info* (september-nummer 2007).

Tentoonstelling 'Het aanzien van Amsterdam'

Het Stadsarchief Amsterdam is in het trotse bezit van een waardevolle collectie uitzonderlijk grote wandkaarten en -profielen. Het gaat veelal om unieke exemplaren. Vele zijn gedetailleerd, fraai gedecoreerd, perfect gedrukt en prachtig gekleurd. In het Stadsarchief Amsterdam (tot voor kort Gemeentearchief Amsterdam) loopt van vrijdag 19 oktober 2007 t/m zondag 6 januari 2008 de tentoonstelling Het Aanzien van Amsterdam. Panorama's, plattegronden en profielen uit de Gouden Eeuw waar de mooiste exemplaren uit de eigen collectie en een aantal prachtige bruiklenen uit het bui-

tenland te bewonderen zijn. Ook laat een interactieve presentatie bezoekers over verschillende historische kaarten van Amsterdam vliegen. Met een simpele druk op de knop kan men door de eeuwen heen zappen en naar keuze inzoomen op een locatie binnen de grachtengordel. Bij de tentoonstelling verscheen bij Uitgeverij THOTH Het Aanzien van Amsterdam, panorama's, plattegronden en profielen uit de Gouden Eeuw. Het kloekke boek is in full colour uitgevoerd en bevat verschillende uitklapbare platen. Het is verkrijgbaar in de Stadsboekwinkel (gehuist in het Stadsarchief Amsterdam) en in

de boekhandel. De prijs is € 44,90.

Het Stadsarchief Amsterdam is in de zomer van 2007 verhuisd en tegenwoordig gehuisvest in het gebouw 'De Bazel', Vijzelstraat 32 te Amsterdam.

De tentoonstelling is geopend van dinsdag - zaterdag (10.00-17.00 uur) en op zondagen (11.00-17.00 uur).

De entree is voor volwassenen € 6,-, kinderen van 12-18 jaar, Archiefpas, Stadspas, Pas 65+ en CJP: € 3,-, kinderen tot 12 jaar, vrienden van het Stadsarchief en leden van de Vereniging Rembrandt mogen gratis naar binnen.

Presentatie Haagse stadsplattegronden

Vrijdag 19 oktober was het zo ver: de verschijning van deel 10 van de serie Historische stadsplattegronden kon gevierd worden. Het deel werd gepresenteerd op een drukbezochte bijeenkomst in de Schutterszaal van het Haags Historisch Museum aan de Korte Vijverberg. Directeur Antoinette Visser heette iedereen welkom, waarna Piet Ratsma - bestuurslid van de stichting, auteur van deel 2, Rotterdam, en begeleidend redacteur van het deel Den Haag - op humoristische wijze de contouren van het Haagse project schetste. Zo vertelde hij dat het dorp Den Haag het toch eigenlijk vooral aan Jacob van Deventer te danken had dat Den Haag een plaats verwierf in de serie. Van Deventer bepaalde, althans volgens de regels die het bestuur zo'n 30 jaar geleden voor zichzelf formuleerde, welke stad in principe in aanmerking zou kunnen om opgenomen te worden in de serie. Was een plaats niet opgenomen door Van Deventer, dan was het geen stad. Al bij de derde stad van de serie bleek dit uitgangspunt echter al met voeten getreden door het verschijnen van een deel dat aan Batavia gewijd werd. Van Deventer overleed ruim voor de stichting van die stad. Hoofdauteur professor Simon Groenveld ging vervolgens in op de karteringsgeschiedenis van Den Haag. Opvallend bleek hoe de ontstaansmotieven van de kaarten per eeuw blijken te verschillen. In de 16de eeuw spelen militair-bestuurlijke motieven een hoofdrol, in de 17de eeuw gaat het vooral om de uitbeelding van burgertrots, de 18de eeuw is de eeuw van informatie aan reizigers en liefheb-

Historische plattegronden van Nederlandse steden, deel 10. Den Haag. Kaart II. Anoniem, 1570; anonieme kopie 1658.

bers terwijl in de 19de eeuw het bestuurlijke motief opnieuw een hoofdrol speelt. De ontstaansmotieven en culturele aspecten bepalen in combinatie in hoge mate de formaten van de kaarten en de wijze van afbeelden. De 17de eeuw wordt gedomineerd door kaarten op groot formaat en de gebouwen zijn gedetailleerd en in opstand getekend. In een aantal gevallen kan daarom met recht van geometrische kunst gesproken worden. De 18de eeuw wordt gedomineerd door kaarten op klein formaat en de bouwblokken zijn door kleuren of arceringen weergegeven. Aardig zijn de extra gegevens over sommige kaartmaker die in het onderzoek naar voren zijn gekomen. Groenveld toonde voor het eerst een ontwerp voor de nieuwe stadsomwalling van Gdansk (Dantzig), vervaardigd door Cornelis Bos.

Deze Bos was tot nu toe eigenlijk alleen bekend door zijn fraaie plattegrond van Den Haag die hij samen met collega-landmeter Van Harn in 1616 uitgaf.

Vervolgens was het aan Piet Ratsma om het eerste exemplaar aan te bieden aan de Haagse wethouder van Verkeer en Vervoer, Peter Smit. Die toonde zich als wethouder en als liefhebber, want opgeleid als historicus, een dankbare ontvanger.

Wie de Haagse kaarten op ware grootte nauwkeurig thuis wil bestuderen, heeft met deze uitgave daarvoor alles in huis. Wie van de originele Haagse kaarten wil genieten, moet de agenda van 2008 van het Haags Historisch Museum in de gaten houden. Want daar bestaat het loffelijke plan een tentoonstelling te maken waarin de kartografie van de stad centraal zal staan.

Inzendingen voor deze rubriek aan:
dr. Peter van der Krogt, Universiteit Utrecht,
Faculteit Geowetenschappen,
Postbus 80.115, 3508 TC Utrecht,
e-mail: peter@vanderkrogt.net.

Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven

De Peuter, Stanislas, 'Christiaan van Adrichem: Initiation to the man, the book, the maps.' *BIMCC Newsletter* 28 (May 2007): 14-23.

Egmond, Marco van, & Ferjan Ormeling, 'Gronden der voorwereld, uit de tijden der mammothten': Nederlandse thematische kaarten op internet.

Caert-Thresoor 26, 2 (2007): 29-38.

Gildemacher, Karel F., & Jacob H.P. van der Vaart, *Een rijk bezit: Skarsterlân op achttiende-eeuwse kaarten van Joban Vegelin van Claerbergen*. Utrecht: Matrijs, 2007. - 240 blz. - ISBN 978-90-5345-325-4: € 34,95. -

Informatie: <http://www.matrijs.com>.

Groenveld, S., W.E. Penning en C.J.J. Stal, m.m.v. B. Mousavi, *Historische plattegronden van Nederlandse steden: deel 10, Den Haag*, red. P. Ratsma. Lisse: Stichting Historische Stadsplattegronden; i.s.m. Haags Gemeentearchief, Universiteit Leiden en Uitgeverij Canaletto/Repro Holland te Alphen aan den Rijn, 2007. - 195 blz. + 25 kaarten (51 bladen) in map. - ISBN 978 90 6469 838 5. Verkoopprijs € 115,-.

Heere, E., en P. van der Krogt, Historische kaarten, hoofdstuk 1 (blz. 15-33), in: *De Bosatlas van Nederland*. Groningen: Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 2007.

Krogt, Peter van der, 'Latijnse teksten op oude kaarten: Eenvoudige Latijnse grammatica en cartografische woordenlijsten.' *Caert-Thresoor* 26, 2 (2007): 43-53.

Meer, Sjoerd de, *Het zeekaartenboek: Vroege zeekaarten uit de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam*. Zutphen: Walburg Pers, 2007. 128 blz. ISBN 978-90-5730-527-6, prijs € 19,50. www.walburgpers.nl

Pel, Hans, *Op de kaart gezet: Hendrik Verhees, politicus, kaartenmaker en waterstaatkundige, 1744-1813*. [Sint. Michielsgestel]: Stichting Cultuurgeschiedenis Bostel-Meijerij Hendrik Verhees, 2007. - Informatie www.hendrikverheesbostel.nl

Stallard, Avan Judd, 'Navigating Tasman's 1642 Voyage of Exploration: Cartographic Instruments and Navigational Decisions.' *The Portolan* 69 (Fall 2007): 24-43.

12 Provinciën, *Atlas van historische topografische kaarten*, [met inleiding door Marcel Kuiper]. Landsmeer: Uitgeverij 12 Provinciën, 2007. - Chromo-Topografische ca. 1868 ('Bonnebladjes'). - Verschenen: Noord-Holland (2003, 168 blz.), Zuid-Holland (2006, 174 blz.), Limburg (2006, 168 blz.), Drenthe

(2007, 160 blz.), Groningen (2007, 160 blz.),

Noord-Brabant (2007, 248 blz.), Info:

www.12provincien.nl

—, *Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965*, [met inleiding door Marcel Kuiper]. Landsmeer: Uitgeverij 12 Provinciën, 2006. 300 blz. ISBN 978-90-77350-18-8. - Reproductie topografische kaart 1:50.000. - Info: www.12provincien.nl

—, *Atlas van Topografische Militaire Kaarten*, [met inleiding door Marcel Kuiper]. Landsmeer: Uitgeverij 12 Provinciën, 2007. 456 blz. ISBN 978-90-77350-24-2. - Reproductie eerste editie topografische kaart 1:50.000 van ca. 1850. - Info: www.12provincien.nl

—, *Topografische Dubbelatlas: Topographische Atlas van het Koninkrijk der Nederlanden 1868 vergeleken met de SmuldersKompas-cartografie begin 21e eeuw*, [met inleiding door J.F.G. Eberhardt]. Landsmeer: Uitgeverij 12 Provinciën, 2007. 15 blz. voorwoord, 2x40 blz. kaarten. ISBN 978-90-77350-23-2.

- Info: www.12provincien.nl

—, *Topografische dubbelatlas Noord-Holland Schaal 1:50.000, 1957-2007*, [met inleiding

door Marcel Kuiper]. Landsmeer: Uitgeverij 12 Provinciën, 2007. - 128 blz. 978-90-77350-25-6.

- Topografische kaart ca. 1955 naast die van nu.

- Info: www.12provincien.nl

Woodward, David (ed.), *The History of Cartography, Volume Three: Cartography in the European Renaissance*. Chicago [etc.]: The University of Chicago Press, 2007. - 2dln., 2180 blz. ISBN 978-0-226-90732-1.

De bijdragen over Nederlandse cartografie zijn:

- Surveying and Official Mapping in the Low Countries, 1500-ca. 1670, door Cornelis Koeman en Marco van Egmond (blz. 1246-1295).

- Commercial Cartography and Map Production in the Low Countries, 1500-ca. 1672, door Cornelis Koeman, Günter Schilder, Marco van Egmond en Peter van der Krogt (blz. 1296-1383).

- Maritime Cartography in the Low Countries during the Renaissance, door Günter Schilder en Marco van Egmond (blz. 1384-1432).

- Mapping the Dutch World Overseas in the Seventeenth Century, door Kees Zandvliet (blz. 1433-1462).

The BIMCC organizes, each year, an excursion to a map collection in or near Belgium, a Map Evening (in Brussels) and an International Conference or Study Session on a major topic of the History of Cartography. It publishes three illustrated Newsletters per year and maintains a web site. Membership 30 euro

Secretariat : Zwanelaan 16, B-2610 ANTWERPEN (Belgium)
Tel/Fax ++32- (0)3 - 440. 10. 81 e-mail : info@bimcc.org
www.bimcc.org

Inhoud

historisch-kartografische tijdschriften

e-Perimtron 2,1 (Winter 2007)

On-line tijdschrift:

<http://www.e-perimtron.org>

- Bandrova, T., & A. Kameranov, 'Present condition and proposal for conservation of old maps in Bulgaria' (blz. 1-8).
- Boutoura, C., & G. Dalas, 'A digital study on the 'Generalkarte' relief representation' (blz. 9-30).
- Manoledakis, M., & E. Livieratos, 'On the digital placement of Aegae, the first capital of ancient Macedonia, according to Ptolemy's *Geographia*' (blz. 31-41).
- De Genaro, M., F. Contò, M. Gnesutta, M. Scarso, & A. Zampieri, 'The digital archive of aerial photos and its on-line publication' (blz. 42-47).
- Wolodtschenko, A., 'Some aspects of the prehistoric maps as cultural heritage' (blz. 48-51).

De Hollandse Cirkel 9,3 (september 2007)

- Aardoom, Leen, 'Nota Enkt: Een middeleeuws recept voor de bereiding van galnoteninkt' (blz. 91-108).
- Aardoom, Leen, 'Over het drie-slingertoestel van professor F.A. Vening Meinesz: dat het vraagstuk der slingerwaardnemingen op zee geacht kan worden definitief te zijn opgelost' (blz. 91-108).
- Scheele, Theo, 'Studieboek landmeetkunde van geadmitteerd landmeter Jacobus Foortse Dominicus uit Wemeldinge (Zld)' (blz. 111-117).
- Gent, Wigo van, 'De opkomst van buitennationale getijtafels' (blz. 119-123).

The Portolan 69 (Fall 2007)

- Papenfuss, Edward C., 'Mapping Maryland: Putting Maryland on the Map' (blz. 13-22).
- Stallard, Avan Judd, 'Navigating Tasman's 1642 Voyage of Exploration: Cartographic Instruments and Navigational Decisions' (blz. 24-43).
- Morrison, Russell, 'Mapping Maryland: The Huntingfield Collection of Maryland Maps' (blz. 44-52).

Overzicht inhoud 26ste jaargang 2007

AUGUSTEIJN, Joost

- Kaarten van Hanzesteden in een boek van J.A. Von Werdenhagen uit 1641 39-42

BOX, Louk

- Pieter de La Rive (1694-1771), 'Directeur der Fortificatiën van Maastricht' 65-69

DEPUYDT, Frans

- Aard- en hemelglobes in de Antwerpse schilderkunst 1-8

EGMOND, Marco van, en Ferjan ORMELING

- 'Gronden der voorwereld, uit de tijden der mammothten': Nederlandse thematische kaarten op internet 29-38

HEERE, Elger & Martijn Storms

- Kartograaf met een hoofdletter K. Een biografie van Prof. Dr. Ferjan Ormeling 90-96

KROGT, Peter van der

- Latijnse teksten op oude kaarten. Eenvoudige Latijnse grammatica en kartografische woordenlijst 43-53

KROGT, Peter van der

- Ormeling in Toponiemen 97-98

MEURER, Peter H.

- Een atlas van Gelderland door Jacob van Biesen (Arnhem 1672) 9-11

ORMELING, Ferjan

- De Atlas van de Nederlandse Ontdekkingen van Bennet en Van Wijk (1829) 12-14

ORMELING, Ferjan

- Brieven uit Indië van John Meijerink 99-102
- Geografische namen in de Atlas Isaak de Graaf 103-108

PAESIE, Ruud

- Het 'Nieuw Kaert-boeck vande XVII Nederlandse Provincie'. Nieuwe inzichten betreffende twee laat 17de-eeuwse atlanten 75-79

VERSFELT, Herman J.

- De Huguenin-kaarten van Noord-Nederland (1819-1829) 70-74

WERNER, J. Speciale studiedag ter ere van

- Günter Schilder (65), een korte terugblik. 20-22

@ la Carte

- Oude Kaarten in Google Earth 15
- Turning the Pages 54
- Geschiedenis van Zuid-Holland 83
- Homepage Ferjan Ormeling 110

Varia Cartographica

16-19, 55-56, 84-85, 111-113

Besprekingen

- Andreas Cellarius: Harmonia Macro-cosmica, 'The finest atlas of the heavens', 'L'Atlas céleste le plus admirable', Taschen, 2006; Hedel: Librero [distr.].**
(door Sjoerd de Meer) 109

Monumenta Cartographica

- Neerlandica, VII. Cornelis Claesz (c.1551-1609): Stimulator and Driving Force of Dutch Cartography. Gunter Schilder. - Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Canaletto/Repro-Holland, 2003. (door Bob Karrow) 23**

- Doorgaande wegen in Nederland, 16e tot 19e Een historische wegenatlas. Frits H. Horsten. - Amsterdam: Aksant, 2005. (door Patricia Alkhoven) 24**

- De Nederlanden van wandkaart tot postkaart: P. de Wit [sic!] / P. van der Aa / Covens & Mortier: in negen bladen: facsimile met toelichting / H.A.M. van der Heijden. - Alphen aan den Rijn: Canaletto/Repro-Holland, 2006. (door Marco van Egmond). 81**

- Land in zicht: Vingboons tekent de wereld van de 17de eeuw / onderzoek en tekst Martine Gosselink; eindred. Paul Brood; fotogr. Kjeld Duits ... et.al.]. - Zwolle: Waanders; [Den Haag]: Nationaal Archief, 2007. (door Diederick Wildeman) 82**

- Frisia Dominium, Kaarten van de provincie Friesland tot 1850. Geschiedenis en cartobibliografie / P.J. de Rijke - 't Goy-Houten: HES & De Graaf Publishers, 2006. (door Henk P. Deijns) 57-58**

- Groninga Dominium. Geschiedenis van de cartografie van de provincie Groningen en omliggende gebieden van 1545-1900 / P.H. Wijk - Groningen Assen: Philip Elchers, Koninklijke Van Gorcum, 2006. (door Henk P. Deijns) 57-58**

- De wereld in het klein: Globes in Nederland / Diederick Wildeman; fotogr. Bart Lahr. - Zutphen: Walburg Pers, 2006. (door Ron Guleij) 58**

- De atlas van Huguenin: Militair- topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829 / H.J. Versfelt en M. Schroot. - Groningen/Veendam: Heveskes Uitgevers, 2005. (door Martijn Storms) 59-60**

- De Kaart van de Republiek der VII Provinciën 1615-1797 / H.A.M. van der Heijden en D.I. Blonk. - Alphen a/d Rijn: Canaletto, 2005. (door Lina van der Wolde) 60**

Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven

26-28, 62-64, 87-88, 114-115

MERCATOR
Achter Clarenburg 2
3511 JJ Utrecht - NL
Tel. 030-2321342
Bezoek op afspraak.

P.J. KIPP

RESTAURATIE-ATELIER

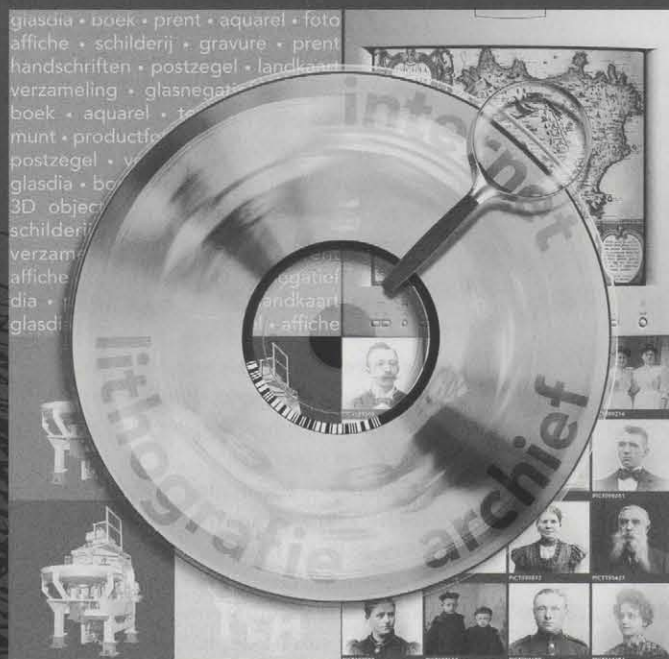

Abstederdijk 309
 3582 BL Utrecht
 Telefoon (030) 251 6010

Archivering, conservering en restauratie van kaarten en collecties

- Conservering en restauratie van kaarten met behoud van authenticiteit
- Verzorging van grote formaten, inclusief passepartout en lijstwerk
- Vervaardiging van zuurvrije dozen
- Beschrijving en restauratie van tekeningen, kaarten, atlanten, reisverslagen, boeken etc.
- Doen van onderzoek en maken van een inventaris of catalogus van kleine collecties

Digitalisering elk denkbaar origineel

PICTURA IMAGINIS
 DIGITALISERING VAN BEELDARCHIEVEN BV

digitaal procédé

Het zoeken, tevoorschijn halen en bekijken van beelden of teksten in archieven is vaak een tijdrovende operatie. We willen snel en doeltreffend over de gevraagde informatie beschikken en dan ook nog het liefst vanaf de plek waar het ons het beste uitkomt. Wij van Pictura Imaginis hebben een digitaal procédé ontwikkeld waardoor dat mogelijk wordt.

database als vervanging van de ladenkast

Een modern geconserveerd archief is een kostbaar bezit. Niet alleen voor diegenen die er dagelijks verantwoordelijkheid voor dragen. Veel verschillende doelgroepen moeten er óók hun voordeel mee kunnen doen. De door Pictura Imaginis vervaardigde database van ieder gedigitaliseerd archief verhoogt de toegankelijkheid voor alle gebruikers enorm. Zoeken is eenvoudiger, gaat veel sneller en het oproepen van gevonden informatie is opeens een peulenschil. Digitale beelden ziet u 4x groter in topkwaliteit op uw scherm dan het origineel.

- advisering, implementatie en trajectbegeleiding
- publicatieprojecten (internet, drukwerk)
- database toepassingen

de hoefsmid 13 - 1851 PZ Heiloo - tel: 072 53 20 444 - fax: 072 53 20 400 - e-mail: info@pictura-im.nl - www.pictura-im.nl

Restoration-Workshop Paul Peters

Op het terrein van de kartografie bieden wij een in brede kring erkende expertise ten dienste van de conservering en restauratie van

○ **GLOBES**
en verwante objecten,

○ **KAARTEN**
(ook zeer grote formaten tot ca. 350 x 350 cm),

○ **ATLASSEN** en **STEDEBOEKEN**

Object-specifieke, passief-conserverende restauratie van papier, incunabelen en oude drukken, grafiek, kerkelijke en overheidsdocumenten, charters en zegels, uit alle tijden.

Restoration-Workshop Paul Peters is lid van de VeRes, de VAR en de IADA (International Association of Book and Paper Conservators).

Ons dochterbedrijf
Iris Antique Globes and Maps
verkoopt historisch belangrijke en decoratieve globes uit het midden van de 17e tot het midden van de 20e eeuw.

Op www.irisglobes.nl maakt u kennis met een keuze uit de steeds wisselende voorraad.

Bezoekadres van beide bedrijven:
Dorpsstraat 31B, 7218 AB Almen.
Telefoon: 0575 43 94 44, fax: 0575 43 39 73.
info@paulpeters.demon.nl - info@irisglobes.nl

**WIJ ZIJN GEÏNTERESSEERD IN DE AANKOOP VAN (BESCHADIGDE, INCOMPLETE)
GLOBES EN VERWANTE OBJECTEN**

HONDIUS

BOOK AND PRINT AUCTIONS

Next Auction:

27/28
MAY
2008

Contact:

T +31 - 575 439 443

F +31 - 575 433 973

M +31 - 610 299 776

E info@hondiusauctions.com

I www.hondiusauctions.com

Dorpsstraat 31b • 7218 AB Almen
The Netherlands